

VI. Κριτική στην Κριτική Γεωπολιτική ἢ «ποιός φοβᾶται τὴν σύγχρονη Γεωπολιτική ἀνάλυση»;

[Ἰνστιτούτον Ἀμυντικῶν Ἀναλύσεων, *Γεωστρατηγική 5* (5/8/2004), 139-160]

Ὁ λόγος περὶ τοῦ Gearóid Ó Tuathail (ἀπὸ τοῦδε: G.T.)¹ καὶ εἰδικῶς περὶ τοῦ συγγράμματός του μὲ τίτλον *Critical Geopolitics*². Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ πονήματος αὐτοῦ προξενεῖ στὸν ἀναγνώστη ἀντιφατικὰ συναισθήματα. Πρῶτον, τοῦ προσφέρει τὴν ἱκανοποίηση νὰ ἐντοπίσει ὁμαδοποιημένα κατὰ κατηγορίες ἀρκετὰ παλαιότερα καὶ σύγχρονα διεθνοπολιτικὰ γεγονότα καὶ νὰ παρακολουθήσει μιὰν εὐφυᾶ ἀνάλυση πολλῶν συνιστῶντων στοιχείων τους: πολιτικῶν, οικονομικῶν, ἰδεολογικῶν καὶ πολιτισμικῶν. Δεύτερον, στὸν γράφοντα προσέφερε τὴν ἱκανοποίηση τῆς δικαιώσεως γιὰ ἀρκετὲς ἀπὸ τίς ἤδη καταγεγραμμένες ἀναλύσεις του γιὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἢ γιὰ προσεγγίσεις ποὺ εἶχε διατυπώσει κατὰ τὸ παρελθὸν γιὰ γεγονότα ἀνάλογα μὲ αὐτά. Ἐδῶ ὅμως τίθεται ἡ ἀφετηρία τοῦ προβληματισμοῦ μας.

Ἡ διαπίστωσις ποὺ ἔκαμα σὲ ἐπίπεδο ἐρμηνεύσεως, γιὰ τὸ “τί ἄρα γε νὰ σημαίνει “Γεωπολιτική” γιὰ τὸν Gearóid Ó Tuathail μοῦ ἐδημιούργησε βαθύτατο προβληματισμό, πρῶτιστα, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον ποὺ ἀποδίδει ὁ G.T. στὸν ὄρον *Γεωπολιτική*. Ἐκεῖνο ποὺ διεπίστωσα διαβάζοντας πολὺ προσεκτικὰ ὁλόκληρο τὸ ἔργο ἦταν δύο ζητήματα: 1) μιὰ τεράστια παρεξήγηση ὡς πρὸς τὸ τί “εἶναι” τελικῶς ἡ Γεωπολιτική καὶ ἀπὸ ποιούς θεραπεύεται καὶ 2) μιὰν ἐξ ἴσου τεράστια σύγχυση ποὺ βασιλεύει στὴν ἀντίληψη τοῦ G.T. μεταξὺ τῆς ἐννοίας τῆς “Γεωπολιτικῆς” καὶ τῆς “Γεωστρατηγικῆς”. Ἰδιαίτερος δέ, ἡ τελευταία αὐτὴ σύγχυσις, γίνεται στίς καλλίτερες στιγμὲς τοῦ πονήματος, τὸ ὁποῖον τονίζω ὅτι

1. Τὸ κείμενο αὐτὸ ἀποτελεῖ βελτιωμένη ἐκδοχὴ τοῦ ὁμοτίτλου κειμένου μου, ποὺ ἐδημοσιεύθη σὲ προηγούμενες μορφές 1) στὴν ἐπιστημονικὴ ἐκδοσὴ τοῦ IAA, *Γεωστρατηγική*, τεύχος 5, Μάιος-Αὔγουστος 2004 σ.σ. 139-160 καὶ 2) μὲ τὸν τίτλον: “Critique de la géopolitique critique ou bien “Qui a peur de l’analyse géopolitique moderne?”, στὴν Ἐπιστημονικὴ Ἐπιθεώρηση: *Études Internationales*, vol 1/2008, no 106, *Association des Études Internationales*, Tunis, ISSN 03308758.

2. Gearóid Ó Tuathail, *Critical Geopolitics*, Borderlines, vol. 6, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1996, pp. 315.

δεν στερεείται ένδιαφέροντος και κατ' οὐδένα τρόπον αποτελεί «γονατογράφημα». Δυστυχώς, αναφερόμενος ὁ G.T. στὸν Sir Halford καὶ στοὺς ἀγῶνές του στὸν σκληρὸ στίβο τῆς Βασιλικῆς Γεωγραφικῆς Ἐταιρείας τοῦ Λονδίνου (Royal Geographical Society, London), μὲ στόχον τὴν ἀνάδειξη τῆς Ἐπιστήμης τῆς Γεωγραφίας, παρασύρεται σὲ λανθασμένες κριτικὲς προσεγγίσεις. Θεωρεῖ π.χ. «ἐπίθεση στὸ μυαλὸ τῶν παιδιῶν τῆς Βρεταννίας» τὴν ἐπιδίωξη τοῦ Sir Halford ἢ ὅποια συνίστατο στὸ νὰ «...χειραφετήσουμε τὸ μυαλὸ τῶν παιδιῶν μας καὶ νὰ τὸ ἀπομακρύνουμε ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν ἀπομόνωση...»³. Εἶναι ὅμως πρόδηλον, ὅτι στὸ σημεῖο αὐτὸ ἢ μέρμινα τοῦ βρεταννοῦ γεωγράφου ἦταν νὰ «ἐπιτεθεῖ» ἐναντίον τῆς ἀπολύτου ἀγνοίας τῶν στοιχείων, τῶν χαρακτηριστικῶν ἀλλὰ καὶ τῆς ὀντότητος τοῦ διεθνοῦς γεωγραφικοῦ χώρου καὶ τῶν ἰδιαιτεροτήτων του, ἢ ὅποια ἐβασίλευε μεγαλοπρεπῶς στὰ κρᾶνία τῶν «παιδιῶν τῆς Βρεταννίας». Νὰ δημιουργήσει μεθόδους γνώσεως, κατανοήσεως καὶ ἀντιλήψεως τοῦ πλανητικοῦ χώρου, ἔστω καὶ ἂν ὑπέτασσε κατόπιν, καὶ τονίζω τὸ κατόπιν, τὴν γνώση αὐτὴν στὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ἐθνικῶν στόχων τῆς Αὐτοκρατορίας. Φυσικά, τὸ τονίζομε ὅτι ἦταν ἀπολύτως ἀναμενόμενον ἢ προσπάθειά του αὐτὴ νὰ εἶχε κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἐθνικο-κεντρικοῦς σκοποῦς, τοὺς ὁποίους ὅμως ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ καὶ δὲν ἀποκρύπτει, γράφοντας ὅτι «...εἶναι σημαντικό οἱ κυβερνῶντες τὴν Παγκόσμια Αὐτοκρατορία νὰ μποροῦν νὰ ἀντιλαμβάνονται νοερώς, μακρυνὲς γεωγραφικὲς συνθήκες...Ὁ στόχος μας εἶναι νὰ κάμομε τοὺς ἀνθρώπους νὰ σκέπτονται...σὲ ἐπίπεδο παγκόσμιων χώρων, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση θὰ πρέπει νὰ ὀδηγηθεῖ ἡ διδασκαλία τῆς Γεωγραφίας»⁴.

Ἐδῶ ἔχω νὰ κάμω δύο παρατηρήσεις: α) πουθενὰ δὲν ἀναφέρεται κἄν σὲ «γεωγραφικὴ ἀνάλυση» ὁ Μάκιντερ. Ὑπογραμμίζω ὅτι ἡ ἐπιδίωξις τοῦ Sir Halford εἶναι νὰ κάμει γνωστὸν στὰ «παιδιά τῆς Βρεταννίας» τὸν γεωγραφικὸν χῶρον τῆς Αὐτοκρατορίας, φυσικὰ κινούμενος ἀπὸ λόγους ἐθνοκεντρικοῦς καὶ ὑπερασπίσεως τῶν συμφερόντων τῆς Μητρὸς Πατρίδος (Μεγάλης Βρεταννίας) διεθνῶς. Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι καθαρὸ καὶ ὁμολογημένο καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο. Καμμία «ἀποδομητικὴ διαδικασία», οὔτε προσπάθεια «ἐξετάσεως καὶ ἀναλύσεως» τοῦ συν-κεμένου τοῦ μακιντεριανοῦ λόγου δὲν ἀπαιτεῖται γιὰ νὰ «ἀποκαλυφθοῦν», δηθελ, οἱ «ἰμπεριαλιστικὲς προθέσεις» τοῦ βρεταννοῦ γεωγράφου. Αὐτὲς οἱ προθέσεις ὑπῆρχαν —καὶ ἐδηλοῦντο σαφῶς— διότι ἀπετελοῦσαν κυρίαρχον ἰδεολογία σὲ ὀλόκληρο τὸν ἀνεπτυγμένο βιομηχανικὰ δυτικὸν κόσμον, τοῦ ΙΘ' καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Κ' αἰῶνος, καὶ στοὺς ἐκφραστὲς του, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν ἄλλοι ἀπὸ τὶς Μεγάλες Δυνάμεις τῆς ἐποχῆς. Ἐὰν λοιπὸν θέλομε νὰ ἀσκήσουμε μιὰ —ἔστω καὶ ἐσφαλμένη ἐπιστημολογικῶς— κριτικὴ⁵ στὸν Sir Halford, ἐκεῖνο ποῦ θὰ ἀποτελοῦσε στόχον αὐτῆς τῆς κριτικῆς θὰ ἦσαν οἱ —ὁμολογημένες— ἰμπεριαλισ-

3. Mackinder, Sir Halford., *ἔνθ' ἀν.*, pp. 88-89.

4. Mackinder, Sir Halford., *On Thinking Imperially*, 1907, (Royal Geographic Society), ἐν *ἔνθ' ἀν.*, p. 89.

5. Καὶ τὸ λέγω αὐτό, λόγω τῆς μὴ τηρήσεως, ἀπὸ πλευρᾶς τοῦ G.T., τοῦ κανόνος τῆς συγχρονικότητος τῶν κρινόμενων δεδομένων, π.χ. Οἱ μορφές τῆς ἐπίσημης καὶ κυρίαρχης ἰδεολογίας τῶν Μεγάλων δυνάμεων κατὰ τὸν ΙΘ' καὶ τὶς ἀρχές τοῦ Κ' αἰ. στὸ ζήτημα τῆς ἐπεκτάσεως τῆς σφαιρᾶς ἐπιρροῆς τους στὸν ὑπόλοιπο «μὴ ἀνεπτυγμένο» βιομηχανικῶς κόσμον.

στικές του τάσεις, λ.χ. ἐφ' ὅσον τὸ 1907 ὁ μαρξιστικὸς λόγος εἶχε ἤδη διατυπωθῆ ἢ ἐπίσης τό, κατὰ τινας, «ἀσυγχώρητο λάθος» ὅτι δὲν εἶχε ἀσπασθεῖ τὸν...μαρξισμό⁶. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὅμως, κάθε κριτικὴ θὰ ἀπηυθύνετο στὶς προθέσεις τοῦ Sir Halford ἀναφορικῶς πρὸς τὸν τρόπο χρήσεως τῆς γεωγραφικῆς γνώσεως καὶ δὲν θὰ ἐστρέφετο ἐναντίον τῆς ἰδίας τῆς γεωγραφικῆς γνώσεως οὔτε φυσικὰ ἐναντίον τοῦ Sir Halford. Νὰ χρεώσομε ὅμως «ἰδεοληψία», «ἱμπεριαλιστικὲς προθέσεις», «σκοτεινὰ συμφέροντα» κ.τ.λ. στὴν Γεωγραφία καὶ στὴν γεωπολιτικὴ ἀνάλυση λόγῳ τῶν προθέσεων τοῦ ἐκάστοτε γεωγράφου θεράποντός της ἀλλὰ καὶ τῶν γεωστρατηγικῶν προτάσεων τὶς ὁποῖες ἀντλεῖ αὐτὸς ὁ γεωγράφος καὶ προτείνει στοὺς πολιτικοὺς ἡγέτες τοῦ κράτους του, εἶναι ὡσὰν νὰ χρεώνομε τὸν βιολογικὸ καὶ χημικὸ πόλεμο, ἢ τὴν ἀντίστοιχη τρομοκρατία στὶς ἐπιστῆμες τῆς...Βιολογίας καὶ τῆς Χημείας! Ἡ νὰ χρεώνομε στὴν Ἱατρικὴ ἐπιστῆμη τὰ ἀπάνθρωπα ναζιστικὰ πειράματα τῶν στρατοπέδων συγκεντρώσεως τοῦ Γ' Ράιχ. Ἀλλοίμονον...!

Δυστυχῶς, ὁ G.T. ὀμιλῶν γιὰ τοὺς «κλασικοὺς» γεωπολιτικοὺς δὲν κατορθώνει νὰ διαχωρίσει μέχρι ποίου σημείου οἱ στοχαστὲς αὐτοὶ ἀναλύουν τὸν διεθνῆ χώρο καὶ τὶς διάφορες παραμέτρους του γιὰ νὰ κατασκευάσουν ἓνα καμβὰ ἀποτυπώσεως τῆς τετραδιάστατης πραγματικότητος (γεωπολιτικὴ ἀνάλυση) καὶ σὲ ποιοῦ σημείο ἀκριβῶς ἀρχίζουν νὰ ὑποτάσσουν τὰ συμπεράσματα ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν μελέτη τῆς καταγραφείσης πλέον πραγματικότητος στὴν λογικὴ τῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων τῶν χωρῶν καταγωγῆς τους, πᾶγμα ὅμως ποὺ συνιστᾷ γεωστρατηγικὴ πρόταση!

Δυστυχῶς, δὲν κάμνει καμμία προσπάθεια νὰ διαχωρίσει τὴν φάση τῆς γεωπολιτικῆς ἀναλύσεως ἀπὸ τὴν φάση τῆς —ὑποχρεωτικῶς— ἐθνικοκεντρικῆς χρήσεως τῶν συμπερασμάτων τῆς ἀναλύσεως αὐτῆς, ἢ ὁποῖα καὶ ἀποτελεῖ πλέον «γεωστρατηγική».

Δυστυχῶς, δὲν μοχθεῖ νὰ ἀντιληφθεῖ ὅτι τὸ ἀγαπημένο του παράδειγμα μετὸν «αἰωρούμενο ὄφθαλμὸς»⁷ ἀνήκει ὡς πρὸς τὸ πεδίου ἐφαρμογῆς τῶν συμπερασμάτων τῆς ἀναλυτικῆς καὶ καταγραφικῆς του θεάσεως, στὴν σφαῖρα τῆς Γεωστρατηγικῆς διότι μέχρι σήμερα δὲν ἐπετεύχθη ἡ δημιουργία «αἰωρούμενου ὄφθαλμοῦ χωρὶς σῶμα» καὶ συνεπῶς «σώματος χωρὶς πόδια». Εἰδικὰ τὰ δύο τελευταῖα εἶναι σαφῶς ἐξηρημημένα ἀπὸ ἓνα συγκεκριμένο χωρὸ, ὁ ὁποῖος τοῦλάχιστον κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Κ' αἰῶνος, ἔχει τύχει ἰδιοποιήσεως ἀπὸ ἐθνοκρατικὰ ἢ ἐθνοτικοκρατικὰ μορφώματα. Ἀκόμη καὶ οἱ περιπτώσεις τῶν διαστημικῶν δορυφόρων δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὡς τέτοιοι —ἔστω μηχανικοὶ— «αἰωρούμενοι ὄφθαλμοί», γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐξαρτῶνται ἐπικοινωνιακῶς καὶ ἰδιοκτησιακῶς ἀπὸ συγκεκριμένα

6. Ἀναφέρομαι σὲ τέτοιου εἶδους κριτικὴ, διότι προσπαθῶ νὰ εὔρω λόγους —ἔστω καὶ καθ' ὑπερβολὴν— γιὰ τοὺς ὁποῖους, καλοπίστως πάντοτε, θὰ μπορούσε νὰ ἀσκηθεῖ κριτικὴ στὸν Sir Halford.

7. Τὸν ὁποῖον χρησιμοποιεῖ γιὰ νὰ ἀσκήσει κριτικὴ στὸν «Καρτεσιανὸ περσπεκτιβλισμὸ τῆς Γεωγραφίας». Βλ. σχετ. Gearóid Ó Tuathail, *Critical Geopolitics, Borderlines*, vol. 6, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1996, pp. 41-45 and 94-101.

έθνο- ή έθνοτικο-κρατικά μορφώματα, κατά τὸ κοινῶς λεγόμενον, Κράτη. Ἄρα, ἀκόμη καὶ αὐτοὶ «οἱ αἰωρούμενοι ὀφθαλμοὶ» ἔχουν «πόδια» τὰ ὁποῖα γιὰ νὰ συνεχίσουν νὰ τὰ διατηροῦν πρέπει κάποιος νὰ φροντίζει τὴν τροφοδοσία καὶ τὴν συντήρησή των ἀπὸ τὸ ἔδαφος, πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχει ἔδαφος (καὶ ὄχι «ἀφήγησις ἐδάφους») καὶ βεβαίως, νὰ ὑπάρχουν σαφεῖς σχέσεις ιδιοκτησίας (καὶ ὄχι «ἀφήγησις σχέσεων ιδιοκτησίας») μεταξὺ τοῦ τροφοδότου καὶ συντηρητοῦ τους καὶ τοῦ ἐδάφους ἐπὶ τοῦ ὁποῖου αὐτὸς κυριαρχεῖ. Ἄρα καὶ αὐτοὶ οἱ «αἰωρούμενοι μηχανικοὶ ὀφθαλμοὶ» θὰ «ἀναγκασθοῦν» νὰ χρησιμοποιήσουν, σὲ τελευταίαν ἀνάλυση, τὰ ἀποτελέσματα τῶν παρατηρήσεων των γιὰ τὴν εὐημερία καὶ τὴν μακροημέρευση τοῦ ιδιοκτήτου τους καὶ τοῦ κυριάρχου ἐδάφους του. Αὐτὸ ὅμως, δὲν σημαίνει ἀποκλειστικῶς «έθνικο-κεντρικὴ γεωπολιτικὴ ἀνάλυση».

Πρώτιστα, θὰ πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ὁ ὅρος αὐτογρονθοκοπεῖται καὶ κατὰ τὴν σύγχρονη συστημικὴ προσέγγιση τῆς γεωπολιτικῆς, δὲν ἔχει ἀπολύτως κανένα νόημα. Ὀντολογικῶς ἀναφέρεται σὲ δύο στάδια: 1) τὸ στάδιο τῆς γεωπολιτικῆς καταγραφῆς καὶ ἀναλύσεως καὶ 2) τὸ στάδιο τῆς γεωστρατηγικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀναλύσεως αὐτῆς. Καὶ ἡ γεωστρατηγικὴ εἶναι ἔθνικο-κεντρικὴ σὲ μιὰ καὶ μόνον πτυχή της. Αὐτὴ ποὺ μεριμνᾷ τὴν συμπεριφορὰ τοῦ διεθνoῦς περιβάλλοντος ἐπὶ τοῦ ἔθνικοῦ δρῶντος ὁ ὁποῖος τὴν ἀσκεῖ, ὅπως καὶ τὴν ἀντίδραση τοῦ ἀσκοῦντος τὴν γεωστρατηγικὴ δρῶντος ἐπὶ τοῦ περιβάλλοντός του.

Καὶ γράφω γιὰ «μίαν καὶ μόνον πτυχή της» διότι ἡ γεωστρατηγικὴ δὲν ἀναφέρεται κατ' ἀνάγκη μόνον σὲ συστήματα ἔθνικο-κεντρικῶν χωρικῶν ἰσθμῶν, ὅπου δηλαδὴ οἱ συνιστῶντες, τὸ σύστημικό δίκτυο, κόμβοι εἶναι ὑποχρεωτικὰ ἔθνικο- ἢ ἔθνο-κρατικά μορφώματα. Μποροῦν κάλλιστα νὰ εἶναι ἄμυντικοί, οἰκονομικοί, πολιτικοὶ ἢ/καὶ πολιτισμικοὶ πόλοι ἰσχύος. Ἡ σύγχρονος γεωπολιτικὴ ἀνάλυσις εἴτε ἀναφεροῦμε στὸν Lacost, εἴτε στὸν B. S. Cohen, εἴτε στὴν μηδαμινότητα του γράφοντος, ἀποτελεῖ μεθοδολογία συστημικῆς μορφῆς καὶ τὰ στοιχεῖά της προσδιορίζονται *ad hoc*. Στὴν περίπτωση τοῦ γράφοντος ὁμαδοποιοῦνται, ἀπὸ μεθοδολογικῆς ἐπόψεως, σὲ τέσσαρες πυλῶνες: 1) τὸν ἀμυντικὸ/ἀσφαλείας 2) τὸν οἰκονομικὸ 3) τὸν πολιτικὸ καὶ 4) τὸν πολιτισμικὸ/πληροφορίας, ὅπως ἐπανειλημμένως ἔχω γράψει καὶ ἀναφέρει. Ἀκόμη, ἔχω ἐπανειλημμένως τονίσει τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴν σημασία, ὡς γεωπολιτικοῦ συντελεστοῦ, τῆς ἔννοιας «προσῆλωση/representation» θέλοντας νὰ τὴν λάβω ὑπ' ὄψιν στοὺς ἐξεταζομένους παράγοντας μιᾶς γεωπολιτικῆς ἀναλύσεως ἀποστασιοποιημένης ἀπὸ ὁποιασδήποτε μορφῆς ἰδεοληψίες καὶ στοχεύοντας νὰ τὴν ἐντάξω σὲ ἓνα σύστημα στοιχείων, τὰ ὁποῖα κατηγοριοποιοῦνται καὶ καταγράφονται. Ποιὰ θὰ εἶναι ὅμως, ἡ ὀπτικὴ γωνία τῆς κατηγοριοποιήσεως;

Μὰ ποιὰ ἄλλη, παρὰ ἡ ἀφορῶσα τὴν διαρκὴ ἀνάλυση ἑνὸς ἢ πλειόνων συστημάτων ἀνισορροποῦ κατανομῆς, πάσης φύσεως καὶ μορφῆς, ἰσχύος (ἀμυντικῆς, οἰκονομικῆς, πολιτικῆς καὶ πολιτισμικῆς);

Γιὰ ποιὸν λόγον ὅμως, καταλήγομε στὴ «ἀνάλυση ἰσχύος»;

Μήπως οἱ γεωπολιτικοὶ ἀναλυταὶ ἀπεργαζόμεθα «ἐν κρυπτῷ καὶ παρὰβύστῳ» τὴν διεξαγωγὴ «ἱμπεριαλιστικῶν πολέμων» καὶ ἄλλων ἴσσοτείνων

σχεδίων έναντιον της άνυπόπτου άνθρωπότητος; Για την οίκονομίαν της συζητήσεως, άς δεχθοϋμε πώς κάποιοι θα τὸ πράξουν για αὐτὸν άκριβῶς τὸ λόγο.

Μήπως ὅμως κάποιοι ἄλλοι δὲν θα ἔπρεπε νὰ στερηθοῦν αὐτὸ τὸ ἐργαλεῖο για νὰ κατανοήσουν τις προθέσεις τῶν πρώτων καὶ νὰ τις ἀποτρέψουν;

Μήπως, ἂν ἡ Γεωγραφία «χρειάζεται πρώτιστα για νὰ κάνεις πόλεμο», χρειάζεται τὸ ἴδιο καλὰ καὶ για νὰ τὸν ἀποτρέψεις, προβλέποντάς τον;

Μήπως τὸ γεωπολιτικὸ ἐργαλεῖο, κάθε ἄλλο παρὰ εὐθύνεται για τὴν χρῆση ποὺ τοῦ ἐπιφυλάσσεται;

Μήπως τὸ ἴδιο ἐργαλεῖο, μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ για τὴν ἀνάλυση καὶ τὴν ἀποκάλυψη τῶν «ἰδιοτελῶν ἱμπεριαλιστικῶν σκοπῶν» ποὺ κάποιοι, μέσφ αὐτοῦ καὶ πάλιν τοῦ ἐργαλείου, προσπαθοῦν νὰ σχεδιάσουν;

Πόσον χρήσιμοι, λοιπόν, εἶναι οἱ ἐξορκισμοὶ καὶ οἱ καταγγελίες ἐναντίον τῆς Τεχνολογίας για τὴν ἀποφυγὴ κατασκευῆς ὄπλων μέσφ αὐτῆς; Ὁ Κωνστ. Ἀξελὸς λέγει σχετικῶς με τὴν τεχνικὴ πρόοδο: «Ἡ τεχνικὴ πρόοδος εἶναι δίκοπο μαχαῖρι. Ἡ καταστροφὴ τοῦ Ἀνθρώπου εἶναι μιὰ πιθανὴ συνέπεια, ἀλλ' ὁ Ἀνθρωπος ἐξοπλίζεται καλλίτερα για νὰ ἀντιμετωπίζει τὰ δεινὰ ποὺ προκαλεῖ. Νὰ μὴ ζοῦμε τὸν φόβο ἀπέναντι στὴν τεχνικὴ πρόοδο σὰν κάτι ξένο ἀπὸ ἐμᾶς»⁸. Σε μιὰ, συνεπῶς, συστημικὴ προσέγγιση, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσάψομε τὴν μομφὴ τῆς ἔθνικο-κεντρικῆς προσηλώσεως ἢ —τὸ χειρότερον— τῆς «κρυσπτο-ἱμπεριαλιστικῆς ἰδιοτέλειας» ἢ ὁποῖα ἀποικιοποιεῖ τὸν χῶρο βάσει δῆθεν «ὑπόπτων μητροπολιτικῶν ἡγεμονικῶν ἰδεοληψιῶν».

Ἄλλωστε καὶ ὁ ἴδιος ὁ G.T. ἀναφερόμενος στὴν «ριζοσπαστικὴ γεωγραφικὴ ἐπιθεώρηση» *Antipode* ποὺ ἐμφανίζεται τὸ 1969, γράφει ὅτι «...ἐβοήθησε νὰ πολιτικοποιηθεῖ ἡ γεωγραφικὴ γνῶσις καὶ ἡ μελέτη τοῦ χῶρου ὡς κοινωνικὰ προϊόντα. Ἀκόμη περισσότερον, ὑπεγράμμισε τὴν ἀνάγκη για ἐκτενὴ ἀναθεώρηση ἐντὸς τοῦ κλάδου τῆς σύγχρονης γεωγραφίας»⁹. Για πρώτη φορά, μποροῦσε νὰ γίνεῖ πράγματι ἀντιληπτὴ ἡ πρόκλησις τῆς ἀπο-ἀποικιοποιήσεως τῆς γεωγραφικῆς γνῶσεως καὶ τοῦ χῶρου». Καὶ συμπληρώνει, μᾶλλον με χαρὰ, χωρὶς ἴσως νὰ ἀντιλαμβάνεται τὴν ἐπικινδυνότητα τοῦ ὅρου ποὺ χρησιμοποιεῖ: «Ὁ μεταμοντέρνος¹⁰ ἀναπροσανατολισμὸς τῆς σύγχρονης Γεωγραφίας εἶχε μόλις ξεκινήσει». Ἀναλόγως ἀξιολογεῖ καὶ τὴν

8. «Ἡ Καθημερινή», Ν. Βατόπουλος, «Πορεία διαρκοῦς ἀναζήτησης», συνέντευξη με τὸν Κ. Ἀξελό, σελ. 15.

9. Gearóid Ó Tuathail, *Critical Geopolitics*, Borderlines, vol. 6, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1996, p. 58. Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική μου.

10. Gearóid Ó Tuathail, *Critical Geopolitics*, Borderlines, volume 6, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1996, p. 58. Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική μου. Τὸ ζήτημα τοῦ «μεταμοντέρνου» καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ τοῦ ὅρου, ἀλλοίμονον, καὶ στὴν Γεωγραφία, θα ἀποτελέσει ἀντικείμενον συγγραφῆς ἐνὸς δικοῦ μου βιβλίου ποὺ ἤδη συντάσσεται καὶ τὸ ὁποῖον στοχεύει, μεταξὺ ἄλλων, καὶ στὴν κριτικὴ τῆς ντερινταϊκῆς προσεγγίσεως τῆς Γεωγραφίας καὶ τῆς Γεωπολιτικῆς. Προηγείτο ὅμως τὸ ἀνὰ χεῖρας, στὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ καταθέσω τοὺς προβληματισμοὺς καὶ τὰ ἐπιστημολογικὰ μου ἐρωτήματα καὶ τις ἀπαντήσεις κάποιων ἐξ αὐτῶν, στὸν χῶρο τοῦ θετικισμοῦ καὶ νεοθετικισμοῦ. Καὶ αὐτὸ για λόγους ἐπιστημονικῆς ἐντιμότητος.

έμφάνιση της επιθεωρήσεως *Political Geography Quarterly*, τών Peter Taylor και John O' Loughlin, τὸ 1982¹¹.

Τί ἀποδεικνύουν ὅμως οἱ δύο αὐτὲς παρατηρήσεις; Ἀπλούστατα, τὴν διατύπωση τῆς Γεωγραφίας σὲ αὐτὸ ποῦ ὁ ἴδιος ὀνομάζει «σύγχρονη γεωγραφία», καὶ τὸ ὁποῖον φυσικὰ ὑπῆρχε ὡς θεμελιώδης προσέγγισης στοὺς, ἀπὸ τὸν ἴδιον ὀνομαζομένους, «κλασικούς». Δηλαδή τοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς Ἀγγλοσάξωνας δασκάλους (Ράτσελ¹², Χάουσχόφερ, Μάκιντερ¹³ Σπάϋκμαν¹⁴) με δύο παρατηρήσεις ἀπὸ πλευρᾶς μας: 1) αὐτοὶ προεχώρησαν ἀπὸ τὸ στάδιο τῆς γεωπολιτικῆς στὸ στάδιο τῆς γεωστρατηγικῆς χωρὶς ιδιαίτερες μεθοδολογικὲς τυμπανοκρουσίες, οἱ ὁποῖες ὅμως γιὰ τὸν ἐπιστημολόγο εἶναι ὁπωσδήποτε χρήσιμες, γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι ἡ χρησιμότης καὶ ἡ χρηστικότης τῆς μεθόδου τῆς γεωπολιτικῆς ἀναλύσεως εἶχαν ἓνα καὶ μόνον στόχο γι' αὐτούς: τὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ *raison d' état* σὲ ὅποιους στόχους ἡ κυρίαρχος ἰδεολογία τῆς ἐποχῆς ἐπέβαλε ὡς «ὀρθὸς» γιὰ ἓνα ἡγεμονικὸ κράτος ἢ γιὰ ἓνα κράτος ποῦ ἤθελε νὰ μετεξελιχθεῖ σὲ ἡγεμονικό, καὶ 2) ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι ὑπῆρξαν, σιωπηρῶς, συστημικοὶ στὴν προσέγγισή των.

Ἀπλούστατα οἱ δομικὲς μονάδες τῶν συστημάτων ποῦ τοὺς ἐνδιέφεραν σὲ πλανητικὸ ἐπίπεδο ἦσαν τὰ ἐθνικο-κρατικά, ἐθνοτικο-κρατικά ἢ / καὶ ἐθνοτικά μορφώματα διότι αὐτὰ εἶχαν καὶ τὶς ἀμεσες ἀπαιτήσεις τῆς χρήσεως τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς γεωπολιτικῆς τους ἀναλύσεως μὲ ὄρους ἡγεμονίας καὶ ἰσχύος. Οἱ ἀνωτέρω ὅμως ἀναφορὲς τοῦ G.T. στοὺς Lacost, Taylor καὶ O' Loughlin ὅπως καὶ στὴν Ἐπιθεώρηση *Hérodote*, ὅπως ἀλλοῦ ὁ ἴδιος παρατηρεῖ, ἀποδεικνύει καὶ στὸν πιὸ δύσπιστο παρατηρητὴ τῆς ἐπιστημολογικῆς περιπέτειας τῆς Γεωπολιτικῆς Ἀναλύσεως ὅτι: α) ἀκόμη καὶ γιὰ τὸν G.T. ὑπάρχει «γεωπολιτικὴ ἀνάλυση» ἢ ὁποῖα δύναται νὰ «ἀποαποικιοποιήσει» τὴν ἱμπεριαλιστικὴν προσέγγιση τῶν «ἐθνοκεντρικῶν» καὶ κατ' αὐτὸν «γεωπολιτικῶν» προσεγγίσεων τῶν «κλασικῶν». Φυσικὰ ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὴν γνωστὴ σύγκριση μεταξὺ Γεωπολιτικῆς καὶ Γεωστρατηγικῆς ποῦ ἤδη κατέγραψα στὴν ἀρχὴ τοῦ κειμένου μου. Παρ' ὅλα ὅμως αὐτὰ ἡ παραδοχὴ εἶναι πολὺν χρήσιμη ἀφ' ἑαυτῆς, β) ἀποδεικνύει τὸ δίκαιο τῆς ἐπιμονῆς μας γιὰ τὴν διατύπωση, τὸ ξεκαθάρισμα, μεταξὺ τῆς ἔννοιας τῆς γεωπολιτικῆς συστημικῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς ἀπὸ πολιτικῆς πλευρᾶς ἐφαρμογῆς τῶν ἐκδοχικῶν συμπερασμάτων της ποῦ ὀνομάζουμε «γεωστρατηγική».

11. Gearóid Ó Tuathail, *Critical Geopolitics*, p. 58. Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική μου.

12. Βλ. Ratzel, F., *Der Lebensraum/Ὁ Ζωτικὸς Χῶρος*, Εἰσαγωγὴ/Σχόλια: Ἰ. Θ. Μάξης, Μτφραση: Μ. Μακρῆ, ἐκδ. Προσκήνιο, Ἀθήνα 2001, σελ. 159

13. Βλ. Mackinder, Halford (Sir), *Δημοκρατικὰ ἰδεώδη καὶ πραγματικότητα*, «Ἀντὶ προλόγου» καὶ Σχόλια στὸ ἔργο: Ἰ. Θ. Μάξης, (μὲ Μετάφραση τῆς Μπέλλας Καπόν, τοῦ ἔργου τοῦ Μπράιαν Μπλόουετ γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Mackinder, ὡς Εἰσαγωγὴ), ἐκδόσεις Ἐργαστηρίου Γεωπολιτισμικῶν Ἀναλύσεων/Geolab καὶ Παπαζήση, Ἀθήνα 2006.

14. Βλ. Spykman, N. J., *Ἡ Γεωγραφία τῆς Εἰρήνης*, Μτφσις: Π. Κελάνδριας, Πρόλογος καὶ Σχόλια στὸ ἔργο: Ἰ. Θ. Μάξης, ἐκδόσεις Ἐργαστηρίου Γεωπολιτισμικῶν Ἀναλύσεων/Geolab καὶ Παπαζήση, Ἀθήνα 2004, σ.σ. 224.

Ἐπιμονῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἐμφανῆς στὰ περισσότερα κείμενά μου ἀπὸ τοῦ 1988 καὶ μετὰ. Ἐὰν ἐπαναλάβομε ὅτι στὴν μεθοδολογία τῆς γεωπολιτικῆς ἀναλύσεως ἡ πρώτη φάσις χαρακτηρίζεται ἀπὸ παντελῆ ἔλλειψη ἰδεοληψιῶν/προσηλώσεων, ἐθνικο-κεντρικῶν προσεγγίσεων καὶ παντὸς ἐθνικιστικοῦ στοιχείου, τὸ ὁποῖον θὰ μποροῦσε νὰ «ὑπηρετήσῃ τοὺς πάσης φύσεως ἱμπεριαλισμοὺς» τῶν συγχρόνων Μητροπόλεων. Τονίζομε λοιπὸν: Ὅποιαδήποτε «ἐργαλειακὴ χρῆσις» τῆς γεωπολιτικῆς μας ἀναλύσεως εἶναι σαφῶς διαχωρισμένη ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀνάλυση. Καὶ φυσικά, ἡ χρῆσις τῶν συμπερασμάτων τῆς γεωπολιτικῆς ἀναλύσεως ἀπὸ τὶς πολιτικὲς καὶ ἰδιαίτερα τὶς μητροπολιτικὲς πολιτικὲς ἐλίτ, δὲν εἶναι ἄμοιρες πολιτικῶν βλέψεων καὶ προθέσεων. Κάποιοι ἀξιολογοῦν αὐτὲς τὶς βλέψεις/προθέσεις ὡς θετικὲς ἢ ἀρνητικὲς. Στὴν περίπτωση αὐτὴν ἔχομε νὰ κάμομε μὲ τὸ ζήτημα τῆς ὀπτικῆς γωνίας εἴτε αὐτὴ ἀφορᾷ ἰδεολογικὸ χαρακτηριστῆρα εἴτε διακυβεύματα ἰσχύος κ.τ.λ. Ἡ κριτικὴ τῆς ὀπτικῆς γωνίας ἀφ' ὅπου τελεῖται ἡ θέασις τῆς «ἐργαλειακῆς χρήσεως» τῶν γεωπολιτικῶν συμπερασμάτων ἀπὸ τὶς πολιτικὲς ἐλίτ, ἀποτελεῖ ὑπόθεση τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας καὶ εἶναι ἀπολύτως σεβαστὴ, δὲν ἔχει ὅμως καμμία ἀπολύτως σχέση μὲ τὴν ἴδια τὴν γεωπολιτικὴ ἀνάλυση. Ἄν αὐτὸ δὲν γίνῃ κατανοητόν, δὲν ὑπάρχει περίπτωση οἱ «πολιτικῶς θεολογοῦντες», ἀλλὰ καὶ παραδοξολογοῦντες, ὁπαδοὶ τῆς «κριτικῆς σχολῆς» νὰ παύσουν νὰ σκιαμαχοῦν, νὰ ἀνακαλύπτουν ἐχθροὺς τῆς εἰρήνης ἐκεῖ πού ὑπάρχουν μόνον ἐπιστήμονες γεωγράφοι, φίλοι καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς.

Ἡ σύγχυσις μεταξὺ τῶν δύο ἐννοιῶν ἀπὸ τὸν G.T. γίνεται ἐμφανῆς καὶ σὲ ἄλλα ἀποσπάσματα τοῦ κειμένου του. Ἐὰν ἐξετάσομε μερικὰ: 1) Γράφει: «Στὸ τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ 80, ὁ John Agnew κι ἐγὼ ἐπεδιώξαμε νὰ ἐπεξεργασθοῦμε τὴν ἰδέα τῆς Γεωπολιτικῆς μὲ πρὶν περιεκτικὸς ὅρους. Σὲ μιὰ ἐργασία πού τελικῶς ἐδημοσιεύθη τὸ 1992, ἐξεκινήσαμε ἀπὸ τὸν Foucault πού ὑπεστήριξε ὅτι ἡ Γεωγραφία ὡς Λόγος εἶναι μιὰ μορφή Δυνάμεως / Γνώσεως. Αὐτὴ ἡ ἔποψις μᾶς ὠδήγησε στὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι ἡ γεωπολιτικὴ “θὰ πρέπει νὰ ἐπαναπροσδιορισθεῖ κριτικῶς ὡς μιὰ πρακτικὴ λόγον μὲσφ τοῦ ὁποίου οἱ διανοούμενοι τῆς διαπλάσεως τοῦ κράτους “χωροποιοῦν” τὴν διεθνή πολιτικὴ μὲ τέτοιον τρόπο ὥστε νὰ παρουσιάσουν ἓνα “κόσμο” πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ περιοχὲς, ἀνθρώπους καὶ δράματα ὠρισμένων τύπων”. Αὐτὸ πού ἀντελήφθημεν ἦταν ὅτι ἡ μελέτη τῆς γεωπολιτικῆς εἶναι ἡ μελέτη τῆς χωροποιήσεως τῆς διεθνούς πολιτικῆς ἀπὸ τὶς μεγάλες δυνάμεις καὶ τὰ ἡγεμονικὰ κράτη»¹⁵. Ἡ ἀπάντησις/σχόλιον πού ἀποδεικνύει τὸ παράλογο τὸ ἀναδυόμενο ἀπὸ αὐτὸ τὸ κείμενο εἶναι πολὺ ἀπλὴ καὶ χωρίζεται σὲ δύο σκέλη:

1) Ἡ Γνώσις εἶναι ἀληθὲς ὅτι εἶναι Δύναμις. Μά, διάβολε, προτείνει μήπως κανεὶς τὴν... Ἄγνοια (!) ὡς λύση γιὰ τὶς ἀνθρώπινες κοινωνίες ὥστε νὰ ἀποφεύγουν τὸν Πόλεμο καὶ νὰ μὴν ὑφίστανται τὰ δεινὰ πού ἐκπηγάξουν ἀπὸ τὶς πάσης φύσεως ἐξουσίες; Προφανῶς ὄχι. Ὁχι, διότι ἡ Γνώσις ἐπιτρέπει τὴν κατανόηση τῆς φύσεως τῆς Ἐξουσίας, τῆς φύσεως τῶν κοινωνικῶν ἀπειλῶν, τῆς φύσεως καὶ τῆς λειτουργίας τῆς ἀντιστάσεως σὲ ὅλα τὰ δεινὰ ἐκεῖνα πού ἀντιμάχονται

15. Βλ. Gearóid Ó Tuathail, *Critical Geopolitics*, Borderlines, vol. 6, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1996, p. 59. Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική μου.

τὸν ἀνθρωπισμὸς, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν κοινωνικὴ καὶ ἀτομικὴν ἀξιοπρέπεια. Ἄλλωστε ἡ Γνώσις ὁμοιάζει μὲ ἓνα κοφτερὸ κουζινομάχαιρο: κόβομε μ' αὐτὸ τὴν τροφή μας καὶ ἐπιβιώνομε ὡς εἶδος ἢ δολοφονοῦμε... «τὴν πεθερά μας!»! Τὸ ζήτημα εὐρίσκεται στὴν δική μας ἐπιλογή καὶ ὄχι στὴν ἀνύπαρκτο «ἠθικὴ» ἢ «ἀνθρωπικότητα» τοῦ ἰδίου τοῦ ἐργαλείου.

2) Ἡ Γεωπολιτικὴ δὲν εἶναι ἰδεολογικὸς λόγος οὔτε ρητορικὴ ὥστε νὰ χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ «προπαγανδίζει» ἢ νὰ «συνηγορεῖ» ὑπὲρ τῶν ἀποφάσεων τῶν πολιτικῶν ἔλλπ ἢ τῶν ἡγεμονικῶν / ἱμπεριαλιστικῶν δυνάμεων. Εἶναι δημιουργία δυναμικῶν ὑποδειγμάτων ἀνακατανομῆς τῆς ἰσχύος.

2.1.) Ἡ χρῆσις ἐπὶ μέρους στοιχείων τῆς πραγματικότητος ὅπως καὶ πλασματικῶν στοιχείων ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς προπαγανδιστὰς / ἐπικοινωνιολόγους ἢ καὶ τοὺς πολιτικοὺς τοὺς ἴδιους, δὲν ἐνοχοποιεῖ αὐτὴν καθ' ἑαυτὴ τὴν πραγματικότητα ἐπειδὴ, ὡς πραγματικότητα, δυστυχῶς ἢ εὐτυχῶς, ὑφίσταται! Ἀπλούστατα, ἡ συστημικὴ γεωπολιτικὴ ἀνάλυσις τὴν καταγράφει μὲ τὸν πληρέστερο δυνατὸ τρόπο, προστατεύοντάς τιν τούναντίον, ἀπὸ καταχρήσεις τοῦ καταγγελομένου ἀπὸ τὸν G.T. τύπου.

2.2.) Ἡ Γεωπολιτικὴ ἀναλύει, περιγράφει καὶ προβλέπει, βάσει τῶν ἀναλύσεών της, ἐξελίξεις στὸ συστημικὸ πρότυπο τὸ ὁποῖον μελετᾷ. Ἡ ἀπόσπασις στοιχείων ἀπὸ τὴν ἀνάλυσις αὐτὴν καὶ ἡ χρῆσις τους στὴν πολιτικὴ προπαγάνδα δὲν βαρύνει κατὰ κανένα τρόπον τὴν ἴδια τὴν ἀνάλυσις. Κοντολογίς, ποιά θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ τοῦ Πάπα Βοργία καὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἢ τοῦ Πάπα Βοργία καὶ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, ἡμῶν ἀρκουμένων στὸ «δεδομένο» ὅτι «εἶναι καὶ οἱ δύο χριστιανοὶ» καὶ συνεπῶς ἀναφέρονται καὶ οἱ δύο στὴν χριστιανικὴ πρόσληψη τοῦ θεοῦ;

2.3.) Ἡ Γεωπολιτικὴ δὲν «προτείνει» πολιτικὸ Λόγο, δὲν «προτείνει» ἰδεολογικὸ πρότυπο, δὲν «προτείνει» πολιτικὴ θεωρία. Ἡ Γεωπολιτικὴ ἀνάλυσις περιγράφει, καταγράφει τὸ σύστημα καὶ τὰ ὑποσυστήματά του, συμπληρῶνει τὴν εἰκόνα τοῦ συστήματος ποὺ μελετᾷ, ἀπαλλάσσοντάς τιν ἀπὸ τὸν κοινότοπο τῶν ἰδεολογηματικῶν προκαταλήψεων, τῶν προσηλωτικῶν συλλογικῶν φαντασιώσεων, τῶν ἐθνικιστικῶν στερεοτύπων. Ἡ Γεωπολιτικὴ εἶναι Γνώσις, ἀσφαλῶς, καὶ ὡς Γνώσις δὲν εὐθύνεται γιὰ τὴν χρῆσις ἢ ὁποία τῆς ἐπιφυλάσσεται ἀπὸ κοινωνικοὺς ἢ πολιτικοὺς φορεῖς. Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω, ἀνιαρὰ ὅσο καὶ προφανῆ λοιπόν, καθίσταται σαφὲς ὅτι ἡ Γεωπολιτικὴ δὲν «χωροποιεῖ» τὴν διεθνή πολιτικὴ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι δὲν «συνηγορεῖ» σὲ προειλημμένες πολιτικὲς ἀποφάσεις ἐνδύοντάς τις ἐκ τῶν ὑστέρων μὲ τὸ δελεαστικὸ καὶ «πειστικὸ» ἔνδυμα τῆς χωρικῆς μετρήσιμης ποσοτικῶς, πραγματικότητος.

Τούναντίον, ἡ Γεωπολιτικὴ μπορεῖ νὰ ἀποκαλύψει τίς ἰδιοτέλειες τῆς πολιτικῆς, τὰ «κρύφια» καὶ «μυστικὰ» σημεῖά της, αὐτὰ ποὺ ἡ σκεπτομένη κοινωνία «δὲν πρέπει νὰ γνωρίζει» ὥστε νὰ εἶναι χειραγωγήσιμος. Μπορεῖ νὰ ἀποκαλύψει τίς «ὑστερόβουλες χωροποιήσεις». Ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸ πράξει θὰ ἀναλύσει συστημικῶς τὰ χωρικὰ σημαίνοντα ὡς νὰ ἀποδεσμεύσει κατόπιν τὰ χωρικὰ σημανόμενα. Ἡ Γεωπολιτικὴ ἀνάλυσις μὲ τὴν ἀποστειρωμένη —ἀπὸ προσηλώσεις καὶ ἰδεοληψίες— καταγραφικὴ συστημικὴ τῆς μέθοδο ἀνατρέπει τὰ πολιτικὰ «ιερατεῖα» καὶ ἐργάζεται πρὸς ὄφελος τοῦ σκεπτομένου πολίτου. Στὴν προσέγγιση τοῦ ὁ G.T., δυστυχῶς, ἀντιμάχεται ἓνα «ἀνεμόμυλο», ἓνα «ἀντεστραμμένο

είδωλο» της Γεωπολιτικής. Ὁ G.T. ὀφείλει νὰ κατανοήσῃ ὅτι δὲν ἀντιμάχεται τὴν Γεωπολιτική. Ἐκεῖνο ποὺ ἀντιμάχεται εἶναι τὴν Γεωπροπαγάνδα καὶ τὸν Γεω-μεσσιανισμό ποὺ προκύπτει καὶ καλύπτεται ἀπὸ τὴν ἀντιεπιστημονικὴ τῆς κατάχρηση. Ἀντιμάχεται, πιθανόν, τὶς γεωστρατηγικὲς ἐπιλογὲς οἱ ὁποῖες ἐμπίπτουν στὸ πλαίσιο τοῦ ἔθνικισμοῦ ἢ τῶν ἰμπεριαλιστικῶν ἀντιλήψεων. Ἐκεῖ, καὶ μόνον ἐκεῖ, θὰ μᾶς εὔρη συμφώνους.

Τὶς ἴδιες, δυστυχῶς, ἀντιλήψεις βλέπομε καὶ στὴν δευτέρη καὶ τρίτη «θέση» τοῦ G.T. ὅπως αὐτὲς παρατίθενται ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἀναλυθεῖσα. Μιὰ μεγάλη σύγχυσις ἀναδύεται καὶ στὰ σημεῖα αὐτά, ἀποδεικνύοντας περὶ τὴν ὄλως τοὺς ἀνωτέρω ἰσχυρισμοὺς μας. Γράφει χαρακτηριστικῶς στὴν δευτέρη θέση του: «Ἡ ἐπίσημος γεωπολιτικὴ ἀναφέρεται στὶς πρακτικὲς χωροποιήσεως τὶς χρησιμοποιούμενες ἀπὸ τοὺς διανοητὰς τῆς στρατηγικῆς¹⁶ καὶ τοὺς ἐπώνυμους διανοούμενους ποὺ αὐτοχρῆζονται ἄρχοντες τοῦ παγκόσμιου πολιτικοῦ χάρτου. Οἱ διανοούμενοι τῆς μορφώσεως τοῦ κράτους ἐργάζονται σὲ Ἰνστιτοῦτα Στρατηγικῆς¹⁷ καὶ ἄλλα κέντρα παρακολουθήσεως καὶ παρατηρήσεως (Πύργοι Πλήρους Θεάσεως) τῆς κοινωνίας τῶν πολιτῶν. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν πραγματικὰ ἀνεξάρτητο συλλογισμό τῶν ἐμπλεκόμενων κρατικῶν προσώπων, ὁ ἰδικός τους συλλογισμὸς διαμορφώνεται ἀπὸ σχετικὰ τυποποιημένους κανόνες οἱ ὁποῖοι διέπουν τὴν παραγωγή χωροποιητικῶν περιγραφῶν, δηλώσεων καὶ ἐρευνῶν στὸ πλαίσιο τῆς διεθνοῦς σκηνῆς»¹⁸.

Εἰλικρινῶς δὲν ἀντιλαμβάνομαι, συμφώνως πρὸς ὅσα ἐξέθεσα ἀνωτέρω, τί ἀκριβῶς ἐννοεῖ ὁ G.T. μὲ τὸν ὄρο: «ἐπίσημη γεωπολιτικὴ»; Ὑπάρχουν, δηλαδή, κατ' ἀντιστοιχίαν «ἐπίσημα μαθηματικά» ἢ «ἐπίσημη βιολογία»; Μὲ δεδομένες ὅμως τὶς παρατηρήσεις αὐτὲς, μποροῦμε νὰ ἀντιληφθοῦμε ὅτι στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπονοεῖται ἀπὸ τὸν G.T. μιὰ «ἰδεολογικοποιημένη γεωπολιτικὴ», ἄρα μιὰ «μη-γεωπολιτικὴ», συνεπῶς πρόκειται καὶ πάλιν γιὰ «γεωπροπαγάνδα» ὅπως τὴν ὠνόμασα. Ἡ θέσις αὐτὴ τοῦ G.T. μοῦ ἐνθυμίζει κάτι ἀπὸ τὴν ἀλήστου μνήμης... «ἀστικὴ καὶ προλεταριακὴ βιολογία» τοῦ διαβοήτου σοβιετικοῦ βιολόγου Trofim Denissovitch Lyssenko (1898-1976), ὁ ὁποῖος ὠμιλοῦσε γιὰ «ἀστικὴ» καὶ «προλεταριακὴ βιολογία»!

Συνεπῶς, δὲν συμφωνοῦμε μὲ τὸν G.T. σὲ θεμελιώδη ζητήματα ὀρισμῶν καὶ εἶναι ἐξαιρετικῶς χρήσιμο καὶ παραγωγικὸ νὰ καταθέσομε ἐδῶ αὐτὴν τὴν διαφωνία. Ἡ σύγχυσις, ἄλλωστε, ποὺ ἐπικρατεῖ στὴν ὀρολογία τοῦ G.T. γίνεται καταφανεστέρα ἀπὸ τὰ δύο ὑπογεγραμμισμένα ἀπὸ μένα σημεῖα, ὅταν πλεον ταυτίζει ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν «ἐπίσημη γεωπολιτικὴ» του μὲ «διανοητὰς τῆς στρατηγικῆς» (sic!) καὶ «Ἰνστιτοῦτα Στρατηγικῆς» (sic!). Δεν νομίζω πὼς χρειάζονται περισσότερα σχόλια γιὰ νὰ πεισθεῖ κανεὶς γιὰ τὸ τεράστιο πρόβλημα συγχύσεως ὀρολογίας καὶ ἐννοιῶν ποὺ ἐνυπάρχει στὸ κείμενό του ἀλλὰ καὶ στὴν θεωρητικὴ του προσέγγιση. Γενικώτερα, ὡς συμπέρασμα μπο-

16. Ὅμιλεῖ λοιπὸν γιὰ «Στρατηγικὴ» καὶ ὄχι γιὰ «Γεωπολιτικὴ». Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική μου.

17. Ὅμιλεῖ λοιπὸν καὶ πάλιν, γιὰ «Στρατηγικὴ» καὶ ὄχι γιὰ «Γεωπολιτικὴ». Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική μου.

18. Βλ. Gearóid Ó Tuathail, *Critical Geopolitics, Borderlines*, vol. 6, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1996, p. 60. Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική μου.

ρει κανείς να κρατήσει μιὰ λέξη ποὺ χαρακτηρίζει τὴν «ἀφήγηση» τῆς κριτικῆς σχολῆς: σύγχυσις! Πλήρης σύγχυσις! Μιὰ σύγχυσις ποὺ καὶ ὁ ἴδιος ἐντοπίζει, παραδέχεται καὶ καταδεικνύει¹⁹ ἀλλὰ ποὺ ἡ προσπάθειά του νὰ τὴν διαυγάσει, παραμένει ἀνεπιτυχῆς ἐφ’ ὅσον ὁ ἴδιος πέφτει στὴν παγίδα μιᾶς ἄλλης, ἐπίσης θεμελιώδους συγχύσεως: αὐτῆς ποὺ ἐνυπάρχει στὸ κείμενό του, δηλαδή μεταξὺ Γεωπολιτικῆς καὶ Γεωστρατηγικῆς. Σὲ κάποιον μεγαλυτέρου, ἀπὸ τὸ παρόν, εὖρους κείμενο, θὰ προβῶ σὲ σχολαστικωτάτην κριτικὴ τῶν θέσεων αὐτῶν τῆς κριτικῆς σχολῆς, διότι δὲν θεωρῶ τὴν συμβολὴν τῆς ἀχρηστη. Τοῦναντίον, θεωρῶ ὅτι τὸ ὑποψιασμένο βλέμμα τὸ ὁποῖον χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ σχολιάσουν τὴν Γεωπροπαγάνδα συμβάλλει σημαντικῶς στὴν κατάδειξη τῆς Γεωπολιτικῆς συστημικῆς ἀναλύσεως ὡς ἰδιαζόντως χρησίμου ἐργαλείου στὴν ἐρμηνεία τοῦ διεθνοῦς γίνεσθαι. Καὶ στὴν Ἑλλάδα ἔκαμαν τὴν ἐμφάνισή τους ἀνάλογα κείμενα²⁰ τὰ ὁποῖα ἐπεξεργάζονται αὐτὸ ποὺ στὸ «συλλογικὸ λαϊκὸ ἀσυνείδητο» καὶ τὴν συνεπαγώμενη «λαϊκὴ φαντασιακὴν ἀφήγηση» ὑποτίθεται, κατὰ τὸν συγγραφέα τους, πὼς εἶναι «Γεωπολιτικὴ»! Ἐκεῖ ἀντελήφθη ὅτι ἡ ἀτυχῆς παράθεσις διαφόρων ἐπόψεων ἀναλυτῶν τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς, δηλαδή: πολιτικῶν ἐπιστημόνων ὅπως ὁ J. Nye, ἱστορικῶν ὅπως ὁ F. Fukuyama, ὁ P. Kennedy, ὁ R. Chase ἢ ὁ S. Huntington, δημοσιογράφων ὅπως ὁ R. Kaplan, πολιτικῶν προσώπων ὅπως ὁ X. Κίσινγκερ, διεθνολόγων ὅπως ὁ Z. Brzezinsky καὶ ἄλλων, ἐκ τῶν ὁποίων οὐδεὶς ἐξήλωσε τὸν τίτλο τοῦ γεωπολιτικοῦ ἀναλυτοῦ οὔτε βεβαίως καὶ αὐτὸν τοῦ γεωγράφου, ὀδηγοῦν τοὺς συγγραφεῖς στὴν...καταδίκη τῆς Γεωπολιτικῆς ἢ γιὰ τὴν ἀκριβεία ὄλων τῶν δῆθεν γεωπολιτικῶν «ἀφηγήσεων» τῶν ἀνωτέρω, οἱ ὁποῖοι δὲν ὑπῆρξαν καὶ δὲν εἶναι οὔτε Γεωγράφοι ἀλλὰ οὔτε καὶ γεωπολιτικοί!

Οἱ ἔνδεκα δῆθεν «γεωπολιτικὲς» αὐτὲς ἀφηγήσεις, τῶν προαναφερθέντων ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἐπιστημόνων ποὺ παρατίθενται στὸ κεφάλαιον 2 τοῦ πονήματος *Γεωγραφικοὶ μῦθοι τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς*²¹, κρίνονται ὡς «γεωπολιτικὲς» ἀπὸ τὸν συγγραφέα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, ὅπως ὁ ἴδιος ἀναφέρει: «σπάνια χρησιμοποιοῦν τὸν ὄρο γεωπολιτικὴ»²². Στὴν ἀπορία τοῦ ἀναγνώστου «τότε γιατί ἄρᾳ γε αὐτὴ ἡ ταξινόμησις;», ὁ συγγραφεὺς ἀπαντᾷ μὲ τρεῖς παραδοχῆς / ἀφορισμούς: «Ὡστόσοσον εἶναι “γεωπολιτικὲς” διότι i)²³ ἀποτελοῦν ὀλιστικὲς ἐρμηνεῖες τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς ποὺ δίδουν ἔμφαση στὴν γεωγραφικὴ ἔννοια τοῦ “χώρου” (sic!)²⁴ ii) Εἶναι ἐπίσης “γεωπολιτικὲς” διότι συνδέουν τὴν ἀνάλυση τῆς διεθνοῦς

19. Βλ. τὸ κεφ. «Ἡ κειμενικότητα τῆς Γεωπολιτικῆς» ἐν Tuathail, Gearóid Ó., *Critical Geopolitics*, Borderlines, vol. 6, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1996, pp. 63-67. Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική μου.

20. Γιὰ μιὰ ἀντιπροσωπευτικὴ τέτοια περίπτωση βλέπε: Ἄ. Χουλιάρης, *Γεωγραφικοὶ μῦθοι τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς*, Ροές, Ἀθήνα 2004, σ.σ. 213.

21. Ἔνθ' ἄν.

22. *Αὐτόθι*, p. 82.

23. Ἡ λατινικὴ ἀρίθμησις γίνεται ἀπὸ ἐμέ.

24. Δηλαδή, κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ συγγραφέως τῶν «Γεωγραφικῶν Μύθων», ὁ Χωροτάκτης Μηχανικός, ἢ ὁ Πολεοδόμος Ἀρχιτέκτων Μηχανικός, ποὺ μοιραίως δίδουν ἔμφαση στὴν γεωγραφικὴ ἔννοια τοῦ χώρου (ἀλήθεια, τί ἐννοεῖ μὲ τὸν ὄρο «γεω-

πολιτικής με την πρακτική της έξωτερικής πολιτικής²⁵. Και επάνω από όλα iii) είναι γεωπολιτικές διότι παρουσιάζουν έντονες ομοιότητες προς εκείνες τις γεωπολιτικές αναλύσεις των αρχών του Κ' αιώνας²⁶. Μά είναι προφανές! Έδω και πάλιν πρόκειται περί της ίδιας ποιότητας και μορφής παρανοήσεως που χαρακτηρίζει τον G. T., έφ' όσον ό έλλην συγγραφέυς των «Γεωγραφικών Μύθων», κινείται και αυτός στο ίδιο πλαίσιο της «κριτικής προσεγγίσεως» της φανταστικής αυτής δήθεν «γεωπολιτικής» την όποίαν και καταγγέλλει, χωρίς βεβαίως να θίγει δι' όλου την Γεωπολιτική και την σύγχρονη Γεωγραφία της όποίας την επιστημονική όντότητα και ό ίδιος ό G.T. παραδέχεται. Άς δούμε λοιπόν γιατί διαφωνώ και με τα τρία αυτά σημεία. Άς αρχίσω όμως από το iii) διότι νομίζω ότι δεν χρειάζεται παρά να θέσομε μερικά θεμελιώδη, όσο και ρητορικά, έρωτήματα για να καταρριφθεί ή συλλογιστική του. Άς αναλύσομε λοιπόν το (iii).

α) Ένα σύστημα δεν είναι «ίσο» με ένα άλλο επειδή «όμοιάζουν» (!). Στα μαθηματικά τα ίσα είναι και ισόποσα και ισόμορφα και όμοιούσια, κατά την κρινόμενην ιδιότητα ή το κρινόμενον χαρακτηριστικό. Άπλη γνώσις και χρήσις των μαθηματικών κανόνων της λογικής θα απέτρεπε τον οιονδήποτε από τέτοιου είδους παρανοήσεις. Προκύπτουν έρώτημα: ποιά είναι, λοιπόν, εκείνα τα χαρακτηριστικά τα όποία «καθορίζουν αποφασιστικώς» αυτήν την «όμοιότητα»;

ι) Μήπως το ότι προσπαθούν να «έρμηνεύσουν» την διεθνή πραγματικότητα; Μά είναι σαφές ότι την διεθνή πραγματικότητα προσπαθεί να έρμηνεύση και σωρεία διεθνολογικών προσεγγίσεων («θεωριών») μεταξύ των όποιων εύρίσκεται και ή μεταμοντέρνα κριτική, άποδομητική προσέγγισις! Είναι και αυτές «γεωπολιτική»; Άλλοίμονον!

ιι) Μήπως το ότι άποτελούν «πολιτική πρόταση για την έθνοκεντρική διευθέτηση του διεθνούς γίνεσθαι»; Μά έχομε καταστήσει πολλάκις σαφές, ότι ή γεωπολιτική δεν άποτελεί «πολιτική πρόταση» σε καμμία περίπτωση. Το ήμισυ του άνα χείρας πονήματος, αυτό άκριβώς τεκμηριώνει!

ιιι) Μήπως το ότι είναι «ίμπεριαλιστικές προσεγγίσεις» της δημιουργίας σφαιρών έπιρροής από πλευράς ήγεμονικών δυνάμεων;

Μά συμφώνως προς αυτά που ήδη εξέθεσα άνωτέρω, τα «ίμπεριαλιστικά» χαρακτηριστικά, στην καλλίτερα περίπτωση, μπορούν να άποδοθούν άποκλειστικώς και μόνον στην γεωστρατηγικής ύφης χρήση των συμπερασμάτων της γεωπολιτικής αναλύσεως! Σε καμμία περίπτωση δεν άποτελούν τα ίδια «γεωπολιτικήν άνάλυση» και ιδιαίτερα «συστημική γεωπολιτικήν άνάλυση». Έτονίσαμεν επανειλημμένως ότι ή συστημική γεωπολιτική άνάλυσις δεν προτείνει μέτρα δράσεως και μάλιστα δεν προτείνει το ό,τιδήποτε έχει πολωμένη όπτική γωνία και πολωμένη προσέγγισις του Γεωγραφικού Συστημικού Συμπλόκου. Το γεωπολιτικό

γραφική έννοια του χώρου» ό συγγραφέυς;) και διαθέτουν όλιστικά θεωρητικά έργαλεία για την μελέτη και διαμόρφωση του χώρου και των χωρικών δικτύων και πλεγμάτων είναι, άναποδράστως... γεωπολιτικοί! Ζητώ την κατανόησή σου, άγαπητέ άναγνώστα, αλλά κάτι τέτοιο δεν μου προκύπτει!

25. Δηλαδή κατά την έποψη του συγγραφέως των «Γεωγραφικών Μύθων», προκύπτει ότι οί Διπλωμάτες είναι... γεωπολιτικοί! Έ, λοιπόν, ούτε και αυτό μου προκύπτει!

26. Ένθ' άν., pp. 82-83.

υπόδειγμα χρησιμοποιεί πάντοτε τὸ ρῆμα «εἶναι» καὶ ποτὲ τὸ ρῆμα «πρέπει». Τὸ τελευταῖο χρησιμοποιεῖται μόνον ἀπὸ τὴν γεωστρατηγικὴ σύνθεση.

Τὸ ἀποτέλεσμα μᾶς, ὅποιασδήποτε, γεωπολιτικῆς ἀναλύσεως εἶναι ἓνα ἄχρον, ἄγευστον καὶ ἄοσμον ἀπὸ ἰδεολογικὴν/ἰδεοληπτικὴν προσέγγιση, ἀπὸ ἔθνικῶς πολωμένες ἀξιολογικὲς κρίσεις καὶ τοποθετήσεις. Εἶναι ἓνα ἀπλοῦν ὑπόδειγμα παρουσιάσεως τῶν διανυσματικῶν συνιστωσῶν τῆς ἀνακατανομῆς ἰσχύος στὸ ὑπὸ ἐξέτασιν γεωγραφικὸ συστημικὸ σύμπλοκο. Δυστυχῶς αὐτὰ δὲν ἔχουν γίνεῖ κατανοητὰ ἀπὸ τοὺς δῆθεν «κριτικούς» τῆς γεωπολιτικῆς, οἱ ὅποιοι, μὴ ὄντες κἄν γεωγράφοι, δὲν γνωρίζουν δυστυχῶς τὴν ἐπιστημονικὴν ἱστορία τῆς, γεγονὸς τὸ ὅποιο τοὺς ἀναγκάζει νὰ ἀναφέρονται σὲ προπαραδειγματικὲς, προ-ἐπιστημονικὲς περιόδους τῆς γεωγραφίας, μὲ ἐπακόλουθο τὴν πλήρη σύγχυση.

Ἄλλὰ ἂς προβληματισθοῦμε μὲ τὸ σημεῖο (i) καὶ ἂς θέσομε πάλι ὠρισμένα ἐρωτήματα: Κατὰ ποίαν ἔννοιαν οἱ «ὀλιστικὲς ἐρμηνεῖες τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς» ἀποτελοῦν κατ' ἀνάγκην «γεωπολιτικῆ»; Κατὰ ποίαν ἔννοια τὸ καθαρὰ ἰδεοληπτικὸ καὶ ἀντιλακατιανὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ «ὀλισμοῦ» ἀποτελεῖ καὶ γνώρισμα τῆς λακατιανῆς, ποιοτικο-ποσοτικῆς ὀρθολογικῆς συστημικῆς θεωρητικῆς προσεγγίσεως τῆς γεωπολιτικῆς; Δηλαδή, οἱ καθαρὰ ἐμπειριστικὲς-ἐπαγωγιστικὲς ἀγγλοσαξωνικὲς προσεγγίσεις τῶν Sir Halford Mackinder καὶ N. Spykman, χαρακτηρίζονται ὡς «ὀλιστικὲς» ἀπὸ τῶν συγγραφέα τῶν «Μύθων»; Ἄν αὐτὸ ἰσχύει, τότε ὁ Mackinder καὶ ὁ Spykman δὲν εἶναι... γεωπολιτικοὶ ἀλλὰ...ποιητὰ! Ἀντιθέτως, μέχρι σήμερα, καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ἔχομε ἀκόμη κατακτήσει ὡς ἀνθρώπινη ἐπιστῆμη τὴν Γενικὴν Θεωρίαν τοῦ Ἐνιαίου Πεδίου, θὰ παρετηροῦσα ὅτι ὁ γεωγραφικὸς ὀλισμὸς σηματοδοτεῖ πάντοτε ἰδεοληπτικὲς καὶ γεωπροπαγανδιστικὲς προσεγγίσεις ἢ ψευδοθεωρίες ποὺ ὑπηρετοῦν τὸν Α ἢ τὸν Β πόλο ἀσκήσεως ἰσχύος σὲ συγκεκριμένον χωρικὸ σύστημα. Ἄλλωστε ἡ ἔννοια τοῦ ὀλισμοῦ συνελπίεται καὶ τὴν διαχρονικὴ ἰσχύον τῶν θέσεών του. Ἡ Γεωπολιτικὴ συστημικὴ ἀνάλυσις τονίζει εὐκρινέστατα τὴν ἱστορικότητα τῶν φάσεων ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐπιχειρεῖ τὴν ἀνάλυσή τῆς καὶ ὑπογραμμίζει τὴν ἀκυρότητα τῆς μετρικῆς ἰσχύος τῶν γεωπολιτικῶν δεικτῶν ἐὰν αὐτοὶ δὲν προσδιορίζονται ποσοτικῶς καὶ χρονικῶς στὸ ἐσωτερικὸ τῆς αὐτῆς ἱστορικῆς φάσεως! Ἄρα, ποῦ τὸν βλέπει τὸν «ὀλισμὸ τῆς γεωπολιτικῆς» ὁ συγγραφεὺς τῶν «Μύθων»;

Δὲν ἀποτελεῖ λοιπὸν ὁ ὀλισμὸς ἐπαγωγικὴν ἀνάλυσι ἀλλὰ ἀξιωματικὴ ἀπαγωγικὴ «πολιτικὴ θεολογία» καὶ «προσηλωσικὴ προσέγγιση». Δὲν ἀποτελεῖ καταγραφὴ ποσοτικοποιημένου ὑποδείγματος, δὲν καταθέτει μεθοδολογία λειτουργίας, δὲν προσδιορίζει συντελεστὰς, δὲν κατηγοριοποιεῖ στοιχεῖα. Δὲν καταθέτει ἓνα λακατιανὸ σκληρὸ πυρῆνα θεμελιωδῶν ὑποθέσεων. Δὲν προσδιορίζει μιὰν προστατευτικὴ ζώνη ἐπικουρικῶν προτάσεων. Δὲν προτείνει μιὰ θετικὴν καὶ ἀρνητικὴν εὐρετικὴ. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελεῖ γεωπολιτικὴ ἀνάλυσις ἢ ἀκόμη καὶ ὅποιοιδήποτε τύπου ἐπιστημονικὴν ἀνάλυσις; Βάσει ποίου κριτηρίου αὐτὲς οἱ ἐρμηνεῖες, ἐπειδὴ «δίδουν ἔμφαση στὸν χῶρο», πράγμα ποὺ μπορεῖ νὰ συμβαίνει ἀπὸ ἐπιστῆμες ὅπως ἡ Γεωλογία, ἡ Ὠκεανογραφία, ἡ Πεδολογία, ἡ Κοιτασματολογία, ἡ Κλιματολογία, ἡ Χωροταξία, κ.τ.λ. συνιστοῦν, τάχα, «γεωπολιτικῆ»; Μήπως ἐπειδὴ ἐπικαλοῦνται τὸν Χῶρο; Καὶ ποιὸν τύπον Χώρου, τὴν στιγμὴ ποὺ δὲν ἔχουν κἄν ἀντιληφθῆ τὴν τυπολογία τῶν

διαφόρων και διαφορετικών ειδών Χώρου; Έξ άλλου, γιατί να μη συνιστούν π.χ. «Διεθνή Πολιτική Οικονομία», ή «Κοινωνική Ανθρωπολογία», ή «Έθνογραφία», πεδία του ανθρώπινου επιστητού τα όποια και αυτά διαθέτουν «όλιστικές έρμηνείες» (π.χ. μαρξιστικές, νεομαρξιστικές, φιλελεύθερες, κονστρουκτιβιστικές, κ.τ.λ.) και δίδουν και αυτά έμφαση στον Χώρο; Άλλωστε θα ήταν άδικο να την άποδεχθώ, έγω τουλάχιστον, αυτήν την κατηγορίαν της μονοσημάττου, τάχα, έμφάσεως στον χώρο, όταν από του 1988 έδημοσίευσά δύο κείμενα σχετικά με την «ίδρυση» του μεγέθους του «Γεωγραφικού Χρόνου»²⁷ και μάλιστα δίδοντας την διάσταση αυτού του μεγέθους όπως μπορεί κανείς να τó έντοπίσει στο μαρξιστικό στοχασμό και ιδιαίτερα την Γερμανική Ίδεολογία των Μάρξ-Έγκελς. Πολλώ μάλλον, όταν ó Harvey²⁸ έντοπίζει και καταγράφει τελείως έμπειρικώς τó γεγονός αυτό μόλις τó 1991! Είναι φυσικό λοιπόν να μη δεχθώ σέ καμμία περίπτωση αυτόν τόν ψόγο για την Γεωπολιτική, ειδικά για τoμείς τoύς όποίους έχω άναλύσει και έπεξηγήσει έν καιρῶ τῷ δέοντι.

Γιατί άλήθεια, και βάσει ποίου «ίεροῦ κανόνος» ή «θεολογικού θεσφάτου» ή έστω «φυσικoῦ νόμου», ή «όλιστική έρμηνεία» άποτελεί ένα από τὰ βασικά χαρακτηριστικά της Γεωπολιτικής; Οὔτε καν στα κείμενα του F. Ratzel του ίδρουτου της Πολιτικής Γεωγραφίας, αυτής που άργότερα έκλήθη γεωπολιτική δέν διακρίνομε τέτοιου είδους δῆθεν «όλιστικά» χαρακτηριστικά. Πρέπει όμως να μποῦν στον κόπο οί θεράποντες της Κριτικής Γεωπολιτικής, να τόν μελετήσουν πρώτα. Για να τoύς βοηθήσω, άνακοινώνω από αυτές τις γραμμές την δημοσίευση, έντος του 2012, μίας έμβριθoῦς μελέτης του ρατσελιανoῦ έργου από τόν δρο Ά. Στογιάννο, ή όποία θα διαλευκάνει πλῆθος, κοινοτόπων, παρανοήσεων*. Πάντως ή σύγχρονος γεωπολιτική συστημική άνάλυσις, και ιδίως ή ποσοτική συστημική άνάλυσις με τις μεθόδους της άσαφoῦς λογικής, ως μαθηματικό εργαλείο είναι νεοθετικιστική λακατιανή προσέγγισις ως μέθοδος και σέ καμμία περίπτωση δέν διαθέτει όλιστικά προσηλωσικά χαρακτηριστικά, όπως π.χ. διαθέτει έν άφθονία ή όποιαδήποτε πολιτική θεωρία και βεβαίως και αυτή της «κριτικής», λεγομένης, «σχολής». Ίσως δέ να είναι και σκόπιμο να δοθεί ένας όρισμός του Όλιστικoῦ Συστήματος Έρμηνείας. Ποιός είναι, άρα γε, ó επικρατέστερος όρισμός της Γεωπολιτικής κατά τόν συγγραφέα των «Γεωγραφικών Μύθων»; Σέ ποιό σημείο παρατίθεται και σέ ποιό σημείο υίοθετείται

27. Βλ. Ι.Θ. Μάζης, «Γεωγραφικός Χρόνος και Οικονομικός Χώρος», Έπιστημονική Έπετηρίδα Α.Β.Σ.Π., Σπουδαί, 1988. Όπως και του ίδιου «Η διευρεύνησις της έφαρμογής του Γεωγραφικού Χρόνου στο Δίπολο Κέντρου-Περιφέρειας», Σπουδαί, 1988, Άναδημοσίευση των άνωτέρω με βελτιώσεις έν Ι. Θ. Μάζης, *Εισαγωγή στην Οικονομική Γεωγραφία και στις Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις*, Έλληνικές Πανεπιστημιακές Έκδόσεις, Άθήνα 1989, σ.σ.73-120.

28. Harvey, D., *The Condition of Postmodernity*, London, Blackwell, 1991.

* Ήδη, τó 2014, έδημοσίευσά τó έργο μου Ό Ζωτικός Χώρος του Φ. Ράτσελ, έκδόσεις Ήρόδοτος, Άθήναι, 378 σελ., και σήμερα (2017, Σεπτέμβριος), δημοσιεύεται τó έργο του Άλ. Στογιάννου στον έκδοτικό Οίκο Λεμών, με τίτλο: Η σύγχρονη άνάγνωσις του Friedrich Ratzel και ó περι γεωγραφικoῦ Ντετερμινισμοῦ μύθος. Άς τὰ άναγνώσουν προσεκτικά, και κατόπιν συζητήσωμε.

ὡς «ἐπικρατέστερος», καὶ βάσει ποίων ἐπιστημολογικῶν κριτηρίων; Θὰ ἦταν χρήσιμο νὰ παρατεθεῖ, ὥστε ὑπάρχοντος ἐνὸς συγκεκριμένου συστήματος ἀναφορᾶς νὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ πρόσβασις στὶς δέουσες συγκρίσεις, διακρίσεις ἢ καὶ ἐπικρίσεις. Εἶναι ἴσως ἐνδιαφέρον νὰ σημειωθεῖ, ὅτι ὁ ὀρισμὸς τοῦ γράφοντος δὲν ἀναφέρεται σὲ κανένα σημεῖο τοῦ κειμένου τοῦ συγγραφέως τῶν «Γεωγραφικῶν Μύθων», ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ μεθοδολογικὴ προσέγγισις ποῦ προτείνω ἐγγίσκεται, ἔστω καὶ γιὰ νὰ ἀπορριφθεῖ, πρᾶγμα ποῦ δὲν εἶναι «βλάσφημο» οὔτε «ἱερόσυλο» ἀφοῦ στὸν ἐπιστημονικὸ διάλογο ἡ ἀπόρριψις (refutation) σημαίνει νέα προσπάθεια γιὰ θεωρητικὴ δημιουργία, εἴτε ἀπὸ τὴν ποπεριανὴ εἴτε ἀπὸ τὴν κουνιανὴ ἢ καὶ ἀπὸ τὴν λακατιανὴ ἄποψη.

Ἀναφορικῶς, τώρα, πρὸς τὸ σημεῖο ii:

ii.1) Γιατί ἀλήθεια ὁ συγγραφεὺς τῶν «Γεωγραφικῶν Μύθων» θεωρεῖ ὅτι ἡ Γεωπολιτικὴ «συνδέει τὴν ἀνάλυση τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς μὲ τὴν πρακτικὴ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς»;

ii.1.1.) Καὶ ἐὰν ἀκόμη ἦταν ἔτσι, —ποῦ δὲν εἶναι κατὰ κανένα τρόπο, ὅπως ρητῶς προανεφέρθη, ἰδιαίτερα στὴν σύγχρονη γεωπολιτικὴ ἀνάλυση²⁹— γιατί μιὰ τέτοια πρακτικὴ νὰ εἶναι, κατ' ἀρχὴν, ἁμαρτωλὴ καὶ συνεπῶς καταδικαστέα; Δηλαδή οἱ Στρατηγικὲς Σπουδὲς οἱ ὁποῖες, μεταξὺ ἄλλων, τὸ πράττουν εἶναι ἁμαρτωλὲς καὶ καταδικαστέες;

ii.1.2.) Τί ἄρα γε νὰ σημαίνει γιὰ τὸν συγγραφέα τῶν «Γεωγραφικῶν Μύθων», αὐτὴ ἡ ἔννοια τῆς «συνδέσεως τῆς ἀναλύσεως τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς μὲ τὴν πρακτικὴ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς»; Μήπως καταγγέλει κάποιον κανονικισμό; Μὰ σχετικὰ μὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς κανονιστικοῦ τύπου «συνδέσεως» ποῦ προσάπτει ὁ συγγραφεὺς τῶν «Γεωγραφικῶν Μύθων», στὴν γεωπολιτικὴ (ὅπως ὁ ἴδιος τὴν ἀντιλαμβάνεται), ὁ ἀρχαιομαρξιστὴς γεωγράφος καὶ ἰδρυτὴς τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς τῆς Γεωπολιτικῆς, ὁ Καθηγητὴς Y. Lacost³⁰ εἶναι ἀπολύτως σαφὴς καὶ στοχευμένος. Γράφει χαρακτηριστικῶς: «*Ἡ γεωπολιτικὴ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἔχομε μιὰν ἀφ' ὑψηλοῦ εἰκόνα τῆς πολιτικῆς πραγματικότητος καὶ βεβαίως δὲν πρόκειται γιὰ ἰδιαίτερη ἐπιστήμη*³¹ οὔτε γιὰ κάποιας μορφῆς κανονιστικῆς (normative) ἔρευνας!»³²

Εἶναι γεγονὸς ὅτι τὰ κείμενά μου αὐτὰ δὲν ἔτυχον τῆς δεούσης προσοχῆς ἀπὸ τὸν Ἀστέριο Χουλιάρρα. Καὶ τὸ σημαντικώτερον εἶναι ὅτι μᾶλλον παρημέλησε

29. Π.χ.: Saul B. Cohen, Yves Lacoste, Ἰ. Μάζης.

30. Μὲ τὸν ὁποῖον δὲν σημαίνει ὅτι γράφων συμφωνεῖ πάντα καὶ σὲ ὅλα...

31. Ὁ Lacost, ὁ Foucher, ὁ Lorot, ὁ Cohen καὶ ὄλοι σχεδὸν οἱ θεράποντες τῆς Γεωπολιτικῆς, τὴν θεωροῦν ὡς ἐπιστημονικὴ μέθοδο τῆς Ἐπιστήμης τῆς Γεωγραφίας. Τὸ ἴδιο ὑποστηρίζει καὶ ὁ γράφων.

32. Σχετικῶς πρὸς παρόμοιες παρανοήσεις ὄρα Y. Lacoste, *Questions de Géopolitique-L' Islam, la mer, l' Afrique*, L.L.D.P., Paris 1991, ὅπου ὁ γάλλος γεωγράφος ἀναφέρει σχετικῶς πρὸς τὴν γεωπολιτικὴ ὅτι «*πρόκειται γιὰ τεχνογνωσία ἀναλύσεως τοῦ γηίνου χώρου καὶ τῶν ἀντιπαραθέσεων ποῦ λαμβάνουν χώρα στὴν ἐπιφάνειά του, ποῦ σκοπὸ ἔχει τὴν καλλιτέρα ἐμβάθυνση στὸ μυστήριον τῶν συμβαινόντων, ὥστε νὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ἀντιδρούμε ἢ νὰ δρούμε ἀποτελεσματικώτερα ὡς πρὸς αὐτὰ*».

τήν ἐμβάθυνση καὶ στοὺς Y. Lacost καὶ Michel Foucher³³, διότι διαφορετικὰ δὲν θὰ παρέκαμπε τὴν ἔννοια τῆς *représentation* τῶν δύο αὐτῶν γάλλων γεωπολιτικῶν /γεωγράφων, ὅπως καὶ τὴν ἔννοια τῆς «προσηλώσεως», στὰ ἰδικὰ μου κείμενα ποὺ καὶ στὶς δύο περιπτώσεις σημαίνουν μιὰ ἐντοπιζόμενη ἀλλὰ καὶ καταγραφόμενη «*ιδεοληπτικὴ ἀναπαράσταση τῆς πραγματικότητας*».

ii.1.3) Ἀκόμη ἀναφορικῶς πρὸς τὴν δῆθεν κατηγορία περὶ «συνδέσεως ἀναλύσεως καὶ πρακτικῆς», ἃς τὴν ἀπευθύνομε πρῶτιστα σὲ ὄλους τοὺς τομεῖς καὶ ὑποτομεῖς τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης ἢ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης (γιὰ νὰ περιορισθῶ σὲ αὐτὲς) καὶ μετὰ νὰ στοχοποιήσομε τὴν Γεωπολιτικὴν, ὅπως τοῦλάχιστον τὴν κατανοοῦν οἱ μηδέποτε... κατανοήσαντες. Ἐὰν κάτι ἀποτελεῖ, στὸ πλαίσιο τοῦ νεοθετικισμοῦ, θεμελιῶδες κριτήριο ἀξιολογήσεως τῶν θεωριῶν, ὅπως κατὰ κόρον ἔχομε δεῖξει καὶ ἀποδείξει στὸ παρὸν πόνημα³⁴, εἶναι ἡ διαρκῆς καὶ ἐπίπονος σύγκρισις τῶν θεωρητικῶν προβλέψεων μὲ τὴν ἐμπειρία διὰ μέσου τῆς πράξεως. Ἄς ἐνθυμηθοῦμε ἀκόμη τὴν «*πραχέologie*», κοινολογῆς τὴν «θεωρία τῆς πρακτικῆς» ὅπως τὴν ἐξηγεῖ ὁ μέγας γάλλος κοινωνιολόγος Raymond Aron. Μήπως εἶναι γεωπολιτικὸς καὶ αὐτός; Καλοδεχόμενος, λοιπόν! Ἄς σοβαρευθοῦμε ὅμως. Εἶμαι ἀναγκασμένος νὰ ἐπαναλάβω τὸν ἑαυτὸν μου ὑπενθυμίζοντας ὅτι: «*Ἡ Γεωπολιτικὴ χρησιμοποιοῖ ὡς ἐπὶ μέρους ἐπιστημονικὰ ἐργαλεῖα: α)...β)...γ)...δ) καὶ ε)...γιὰ νὰ καταλήξει στὴν δημιουργία γεωπολιτικῶν προβλεπτικῶν μοντέλων. Μοντέλων ποὺ ἀποτελοῦν τὸ θεμέλιο τῆς γεωστρατηγικῆς δράσεως. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ καὶ κατόπιν, δὲν εἶναι Γεωπολιτικὴ. Νὰ μὴ τὸ λησμονοῦμε. Σὲ αὐτὴν τὴν φάση μετατρέπεται καὶ ὀνομάζεται Γεωστρατηγικὴ (...). Ἡ Γεωπολιτικὴ εἶναι στοχασμός, εἶναι σκέψις, εἶναι καταγραφή καὶ ἀνάλυσις τῶν δεδομένων τῆς καταγραφῆς αὐτῆς, ἐνῶ ἡ Γεωστρατηγικὴ εἶναι πολωμένη ἐφαρμογή, εἶναι πράξις μὲ συγκεκριμένους πρακτικὰς στοχεύσεις. Καὶ δὲν εἶναι ἄχρηστο νὰ ποῦμε ὅτι ἡ Γεωπολιτικὴ δὲν ἀποτελεῖ καὶ δὲν διεκδικεῖ κατὰ κανένα τρόπο τὸν τίτλο (ἄνευ περιεχομένου ἄλλωςτε, ὅπως ἀποδεικνύομε στὸ παρὸν πόνημα) τῆς “Διεθνοῦς Θεωρίας” καὶ δὲν ἀποτελεῖ κατ’οὐδένα λόγον “Σχολή” τῶν “Διεθνῶν Σχέσεων”»³⁵.*

Καί, ἀκόμη, τονίζω ἐναγωνίως ὅτι: «*Ἡ Γεωπολιτικὴ ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ παραγωγῆς ἀνατροφοδοτούμενου θεωρητικοῦ στοχασμοῦ ποὺ ἐρμηνεύει καὶ προβλέπει (: τὰ σχετικὰ μὲ) τοὺς μηχανισμοὺς ἀποκτήσεως ἢ πολλαπλασιασμοῦ ἰσχύος καὶ ἐπιρροῆς τῶν ὄντοτῶν ἀσκήσεως πάσης φύσεως ἐξουσίας στὸ διεθνὲς περιβάλλον τους. Δὲν τοὺς ἐπιδιώκει! Ἡ Γεωστρατηγικὴ ἀναλαμβάνει νὰ περιγράψει τοὺς πρακτικοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους θὰ συμβοῦν ὅλα τὰ ἀνωτέρω. Ἡ Γεωπολιτικὴ, συνεπῶς, δὲν ἔχει “πατριδα” ἔστω καὶ ἐὰν ὁ γεωπολιτικὸς/γεωγράφος ἔχει. Ἡ Γεωστρατηγικὴ μοιραίως, ἔχει “πατριδα” καὶ ἔχει ἐπίσης “ἐθνικοὺς” ἄρα προσηλωτικοὺς (ιδεολογικο-πολιτικοὺς στόχους). Αὐτὸ*

33. Πρὸβλ. Μάζης, Ἰ. Θ., *Γεωπολιτικὴ: Ἡ Θεωρία καὶ ἡ Πράξις*, Παπαζήσης/ΕΛΙΑΜΕΠ, Ἀθήνα 2002, p. 30.

34. Μάζης, Ἰ. Θ., *Γεωπολιτικὴ: Ἡ Θεωρία καὶ ἡ Πράξις*, Παπαζήσης/ΕΛΙΑΜΕΠ, Ἀθήνα 2002, p. 41.

35. Μάζης, Ἰ. Θ., *ibid.*

συμβαίνει διότι, λαμβάνουσα ή Γεωστρατηγική υπ' όψει τὸ ὑπόδειγμα τῆς γεωπολιτικῆς ἀναλύσεως προσπαθεῖ νὰ εἰσηγηθεῖ τρόπους παρεμβάσεως στὰ δομικά του στοιχεία, ὥστε εἴτε νὰ στρέψει τὴν λειτουργία πρὸς τὴν ὑλοποίηση τῶν «ἐθνικῶν» στόχων τοὺς ὁποίους καὶ ὑπηρετεῖ, εἴτε νὰ διατηρήσει τὴν ὑπάρχουσα δυναμικὴ μὲ γνώμονα —καὶ πάλιν— τοὺς δικούς της “ἐθνικούς” στόχους. Δὲν εἶναι ὡς ἐκ τούτου ὁ γεωγράφος ἐκείνος ποὺ ἐπιδιώκει τὴν δημιουργία τῶν μηχανισμῶν διατηρήσεως ἢ μετατροπῆς τῆς δυναμικῆς τοῦ γεωπολιτικοῦ ὑποδείγματος³⁶, ἀλλὰ ὁ πολιτικός³⁷. Αὐτὰ ἔγραφα δύο χρόνια πρὶν τὴν συγγραφή τῶν «Γεωγραφικῶν Μύθων» ἄρα, θὰ ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν υπ' ὄψιν ἀπὸ κάποιον, ὅπως ὁ Ἄ. Χουλιάρας ποὺ ἀσκεῖ —καὶ καλῶς πράττει ἐξ ἐπόψεως ἐπιστημονικῆς δεοντολογίας— κριτικὴ στὴ Γεωπολιτικὴ.

ii.1.4) Ζητώντας ἀκόμη μιὰ φορὰ συγγνώμη ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη θὰ ὑπενθυμίσω ἓνα ἀρκετὰ χρήσιμο χωρίον ἀπὸ ἓνα κείμενό μου, ποὺ εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὸν Φεβρουάριον τοῦ 2004³⁸. Ἐκεῖ ἀναφέρω ὅτι ἡ, δῆθεν, “γεωπολιτικὴ” ἐχωρίσθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ψυχροῦ Πολέμου σὲ δύο ἀνταγωνιστικὰς σχολὰς σκέψεως —μιὰ ἐθνοκεντρικὴ καὶ μιὰ μὲ οὐνιβερσαλιστικὰς τάσεις. Εἶναι ὅμως προφανὲς ὅτι καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ὑπάρχει ἓν σπέρματι μιὰ ἰδεολογικὴ/ἰδεοληπτικὴ προσέγγισις: εἴτε ἡ ἐθνικιστικὴ εἴτε ἡ οὐνιβερσαλιστικὴ. Ὅποια ἀπὸ τὶς δύο καὶ ἂν ἐπιλέξομε πρέπει νὰ γνωρίζομε ὅτι δὲν ὑπηρετοῦμε τὴν Γεωπολιτικὴν ἀλλὰ τὴν «πολιτικὴν» ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν μάλιστα μιὰς συγκεκριμένης ἰδεολογικῆς ἀντιλήψεως. Ἡ ἰδεολογικὴ προσήλωσις καὶ ἡ γεωπολιτικὴ εἶναι ἔννοιες καὶ ὀντότητες ἀλληλογρονθοκοπούμενες. Ἐχω ἐπαυελιμημένως κομίσαι στοὺς φοιτητάς μου τὸ παράδειγμα τοῦ «ιδανικοῦ γεωπολιτικοῦ» λέγοντας ὅτι προσομοιάζει μὲ αὐτὸ τοῦ ἀκτινολόγου-ραδιολόγου. Ὁ γεωπολιτικός ἀναλύει καὶ ἀναδεικνύει τὴν ἀμυντικὴν, οἰκονομικὴν, πολιτικὴν καὶ πολιτισμικὴν δομὴν τῶν ἀντιπαρατιθέμενων ἢ συνεργαζόμενων Ἐθνικῶν Κοινωνικῶν Σχηματισμῶν³⁹, καταγράφει τὰ οὐσιαστικὰ τους χαρακτηριστικά, τὰ σημεῖα τριβῆς τους, τὶς τάσεις παρακμῆς τους (δηλ. τὶς “νόσους” τους) χρησιμοποιώντας κατὰ τὸν μέγιστον δυνατὸ βαθμὸν ποσοτικὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα καὶ δὲν ἐπιδέχονται ἀμφισβητήσεως. Ἡ ὅλη αὐτὴ ἀνάλυσις καταλήγει σὲ ἓνα συνθετικὸ προβλεπτικὸ μοντέλον ποὺ λειτουργεῖ ὡς συνάρτησις ὅπου τιθέμενες οἱ ποσοτικὲς ἢ ποσοτικοποιημέναι μεταβληταὶ $X_1, X_2...X_n$ (ἀφορώσας οἰκονομικά, ἀμυντικά, πολιτικά καὶ πολιτισμικά μεγέθη) ἀποδίδουν ἀντίστοιχα ἀποτελέσματα $\Psi_1, \Psi_2... \Psi_n$. Ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα εἶναι εἰς θέσιν νὰ προσδιορίσουν —κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον— γενικοὺς προσανατολισμοὺς τοῦ συστήματος ἀνισορροποῦ κατανομῆς ἰσχύος τοῦ συγκεκριμένου γεωγραφικοῦ συμπλόκου. Ὅμιλῶ περὶ γε-

36. Δηλαδὴ τῆς δυναμικῆς ποὺ ἀναδεικνύεται ἀπὸ τὸ γεωπολιτικὸ ὑπόδειγμα., *ἐνθ' ἂν*, p. 42.

37. Μάξης, Ἰ. Θ., (ed.), Ν. Spykman, *Ἡ Γεωγραφία τῆς Εἰρήνης*, Πρόλογος Μάξης, Ἰ. Θ., Ἐργαστήριον Γεωπολιτισμικῶν Ἀναλύσεων (Geolab)/Παπαζήσης, Ἀθήνα 2004, pp. 12-13.

38. Πρόλογός μου εἰς Ἰ. Θ. Μάξης (Ἐπιμ.), Ν. Spykman, *Ἡ Γεωγραφία τῆς Εἰρήνης*, Ἐργαστήριον Γεωπολιτισμικῶν Ἀναλύσεων, Παπαζήσης, Ἀθήνα 2004, σ.σ. 12-13.

39. Ἡ ἄλλων ὀντοτήτων ποὺ δύνανται νὰ καταχωρισθοῦν στὴν σφαῖρα κάποιου ἀπὸ τοὺς τέσσαρες πυλώνες δηλ. Ἀμυντικόν, Οἰκονομικόν, Πολιτικόν καὶ Πολιτισμικόν/Πληροφρορίας.

νικών προσανατολισμών που προκύπτουν από το μοντέλο μας και δεν όμιλώ περι «όρθοτομήσεως του λόγου της αληθείας». Είναι όμως προτιμότερον να υπάρχει μιὰ πραγματιστική βάση στοχασμού περι της λειτουργίας και της δομής του γεωγραφικού συμπλόκου όπου εξετάζεται ή ανισόρροπος κατανομή της πάσης φύσεως ισχύος παρὰ ή οποιαδήποτε ιδεοληπτική προσέγγις, όσον και αν διεκδικεί για τον έαυτόν της τὰ εύσημα της Ήθικης. Και αναφερόμενοι στον παράγοντα «Ήθικη στην Διεθνή Τάξη» θα αντιλαμβανόμεθα όπωσδήποτε την ασάφεια, την σχετικότητα, κοντολογής την ρευστότητα του όρου. Για ποιάν «Ήθικην» όμιλούμε; Για την «μαρξιστική» ήθικη; Την «φιλελευθέραν» ήθικη; Την «συντηρητικήν» ήθικη; Την «έθνικιστικήν» ήθικη; Την ήθικη του Μαρκησίου ντε Σαντ ή μήπως αυτήν της Ίωάννας της Λωραίνης; Του Μακιαβέλι ή του Κάντ; Ή ποιάν άλλην άρα γε; Λέγεται συχνά από τους πολέμιους της γεωπολιτικής ότι πρόκειται για την θεωρητική βάση της Realpolitik και ή Realpolitik δεν ενδιαφέρεται για την Ήθικη, ως εκ τούτου ή Γεωπολιτική ως μη ενδιαφερομένη για την Ήθικη, είναι... «άνήθικος»! Νομίζω ότι ό τυχόν πρωτοετής φοιτητής της φιλοσοφίας είναι εις θέσιν να καταλάβει τὸ σόφισμα τούτο και να τὸ καταγγείλει. Να! Είναι άπολύτως όρθον και άπολύτως συμβατὸ με τὰ θεωρητικά (άπ)-αίτήματα της γεωπολιτικής να μη «προτείνει» κοινωνικούς ήθικούς κώδικες διαχειρίσεως των διεθνῶς συμβαινόντων. Τὰ αναλύει όμως και αναδεικνύει τούς ούσιαστικούς συντελεστὰς της Δομής και της Λειτουργίας τους, όπως και τον συστημικὸ βαθμὸ έπιρροής του στὸ υπόδειγμα ανακατανομής ισχύος. Δεν προτείνει «Ήθικη» διότι γενικώτερα δεν προτείνει καν «Πολιτική». Άλλωστε, ή «Ήθικη» είναι μέγεθος τὸ όποϊον δυσχερέστατα ποσοτικοποιείται!⁴⁰ Άς μη λησμονούμε: ό ακτινολόγος ιατρός δεν προτείνει θεραπεία. Δίδει όμως την εικόνα της πραγματικότητας. Αντίστοιχο είναι τὸ πεδίο δράσεως της γεωπολιτικής αλλά και τὸ καθήκον του γεωπολιτικού αναλυτοῦ. Ένα μεγάλο ζήτημα είναι και τὸ καθαρὰ μεταφυσικὸ στοιχείο της «πολιτικής θεολογίας» τὸ όποϊον πλεονάζει στον δήθεν μεταθεωρητικὸ λόγο της «κριτικής σχολής της Γεωπολιτικής». Άς γίνουμε όμως σαφέστεροι, ασκώντας την ιδιικήν μας κριτική σε χαρακτηριστικὸ απόσπασμα κειμένου αυτής της σχολής.

Απόσπασμα Πρώτο: «Η γεωγραφία, όπως ό Χώρος και ό Χρόνος», τονίζουν οί ύποστηρικτὲς της κριτικής γεωπολιτικής, «δεν είναι “φύσις”, δεν είναι δηλαδή ένα στέρεο και σταθερὸ υπόστρωμα αλλά μιὰ ιστορική και κοινωνική μορφή γνώσεως σχετικά με την γη. Οί όροσειρὲς και οί ώκεανοί δεν έχουν σημασία από την φύση τους αλλά την αποκτοῦν διότι χαρακτηρίζονται “στρατηγικής σημασίας”. Και βέβαια οί γεωπολιτικοί αυτοί προσδιορισμοί μπορούν να

40. Είναι όσαν να βλέπω την έκρηξη γέλιου του άναγνώστου που ύποδηλώνει και την διαφωνία του σχετικά με τὸ πόσο «δύσκολα» ποσοτικοποιείται (π.χ. σε εκατοντάδες, χιλιάδες ή εκατομμύρια ευρώ), στὶς ήμέρες μας ιδίως, ή «Ήθικη»! Πάντως να τον πληροφορήσομε ότι γελά διότι έχει στὸ μυαλό του την σωκρατική ή και την χριστιανική ήθικη. Άς μη ξεχνά πάντως ότι εδώ αναφερόμεθα σε μαθηματική ποσοτικοποίηση, που είναι διαφορετικὸ, επιστημονικής φύσεως, ζήτημα. Άς προσθέσομε λοιπόν, πρὸς χάριν του άναγνώστου αυτού, την πλαγιογραφημένη φράση «καλῶς έχόντων των πραγμάτων... δυσχερῶς ποσοτικοποιείται»!

ἀλλάξουν ταχύτατα διότι κάτι πού φαίνεται σταθερό και μόνιμο ἀποδεικνύεται προσωρινό και ρευστό⁴¹. Ένα καλό παράδειγμα είναι τὸ πετρέλαιο. Πολλές ἀπὸ τις σύγχρονες γεωπολιτικές/γεωστρατηγικές ἀναλύσεις τονίζουν τὴν στρατηγική σημασία τοῦ πετρελαίου και τὰ πολιτικά και οἰκονομικά ζητήματα πού συνδέονται μὲ τὴν ἀπόσκοπη μεταφορά του στὰ κράτη-καταναλωτές (κυρίως τῆς Δύσεως). Τὰ πράγματα ὅμως δὲν ἦταν πάντοτε ἔτσι. Τὸ πετρέλαιο δὲν ἔγινε παράγων στὶς διεθνείς ἐξελίξεις παρὰ μόνον στὶς πρώτες δεκαετίες τοῦ Κ' αἰῶνος. Στὴν πραγματικότητα δηλαδή, τὸ πετρέλαιο εἶναι μιὰ πολὺ πρόσφατη «σταθερὰ» τῶν διεθνῶν ἐξελίξεων⁴².

Ὁ σχολιασμός πού θὰ ἀναδείξει τὴν πλάνη τοῦ ἀνωτέρω συλλογισμοῦ σχετικῶς πρὸς τὸ τί εἶναι γεωπολιτική και τί εἶδους, ποιότητος, μορφῆς και διαρκείας εἶναι οἱ «γεωπολιτικές σταθερές», εἶναι μᾶλλον ἀπλοῦς. Θὰ τὸν παραθέσω ὑπὸ μορφὴν ἀποιων, μᾶλλον ρητορικῶν, ἐρωτήσεων:

α) Ποιός γεωγράφος γεωπολιτικὸς ἀνεφέρθη ποτὲ σὲ «αἰωνιότητα» τῶν «γεωπολιτικῶν σταθερῶν»;

β) Πότε και ἀπὸ ποιόν γεωγράφο γεωπολιτικό, ἐνομηματοδοτήθη ποτὲ ὁ ὅρος «γεωπολιτική σταθερὰ» κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ;

Πρόκειται, προφανῶς γιὰ συμπέρασμα τῆς δαιμονολογίας τῆς «κριτικῆς σχολῆς», προερχόμενο ἀπὸ μιὰ βαθειὰ παρεξήγηση τοῦ ὅρου «ποσοτικὴ σταθερὰ» ἢ «φυσικὴ σταθερὰ» πού ἔχει νὰ κάμει μὲ τὸ μετρήσιμο τοῦ μεγέθους τοῦ συντελεστοῦ πού ἐνδιαφέρει τὴν ἀνάλυση σὲ κάθε συγκεκριμένη φάση τῆς, ἀλλὰ και τὸ εἶδος τοῦ μετρήσιμου αὐτοῦ μεγέθους: δηλαδή κατὰ πόσον εἶναι μέρος τοῦ φυσικοῦ βασιλείου, τῆς πανίδος, τῆς χλωρίδος, τοῦ φυσικοῦ ἀναγλύφου, τοῦ ὑπεδάφους, τῶν φυσικῶν ἀποθεμάτων ἀλλὰ και τῶν φυσικῶν πόρων και διαθεσίμων.

Ἄνιστῶς ἐπαναλαμβάνω τοὺς τέσσαρες πυλῶνες τῆς γεωπολιτικῆς ἀναλύσεως, τοὺς ὁποίους πρὸς ὄφελος τῆς συζητήσεως μὲ τοὺς «κριτικὸς/critical» συνομιλητές μου, οἱ ὅποιοι δὲν ἀφιερῶνουν χρόνο προφανῶς γιὰ νὰ μελετοῦν κείμενα νεοθετικιστῶν, θὰ μπορούσα νὰ ὀνομάσω «πεδία ἀντλήσεως μετρησίμων μεγεθῶν/συντελεστῶν τῆς ἀναλύσεως» ἢ τώρα πλέον πού τὸ κείμενο αὐτὸ ἔχει ἐκδοθεῖ, «γεωπολιτικῶν δεικτῶν» και τῶν ἀντιστοίχων «σταθμοδεικτῶν» τους. Καὶ αὐτοὶ οἱ πυλῶνες, αὐτὰ τὰ «πεδία» εἶναι τὸ ἀμυντικό, τὸ οἰκονομικό, τὸ πολιτικό και τὸ πολιτισμικό/πληροφορίας. Ἄν λοιπόν, ἀκολουθήσομε αὐτὴν τὴν μέθοδο προσεγγίσεως τῆς γεωπολιτικῆς ἀναλύσεως θὰ προβοῦμε ἀναγκαστικῶς σὲ μιὰ ἀνάγνωση τῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητος. Τὸ πρῶτο πρᾶγμα πού θὰ ἀντιμετωπίσομε σὲ αὐτὴν μας τὴν προσέγγιση θὰ εἶναι ἡ μορφὴ τῆς ἐνέργειας πού κινεῖ τὴν Οἰκονομία. Ἄν ἡ ἐνέργεια εἶναι προελεύσεως λιγνίτου, εὐτυχῆς θὰ εἶναι ὁ κάτοχος τῶν ἀποθεμάτων λιγνίτου και οἱ διακινητές του. Ἄν ἡ μορφὴ

41. Dalby, S., «Geopolitics, Knowledge and Power at the End of the Century», in Thuathail, G. Ó & Dalby, S., (eds.), *The Geopolitics Reader*, London, Routledge, 1998b εἰς: «Α. Χουλιάρης, *Γεωγραφικοὶ Μῦθοι τῆς Διεθνούς Πολιτικῆς...*»

42. Dodds, K and J. Sidaway, «Locating Critical Geopolitics», *Environment and Planning D: Society and Space* 12, 1994, pp. 515-524 ἐν Ἄ. Χουλιάρης, *Γεωγραφικοὶ Μῦθοι...*, ἐνθ' ἄν., σ.σ. 87-88.

ένεργειας είναι πετρελαϊκής βάσεως, εύτυχεις θα είναι οί κάτοχοι τών αποθεμάτων πετρελαίου και οί διακινηταί των. Ἐάν ἡ ένεργεια εἶναι τὸ ὑδρογόνο θαλασσίας προελεύσεως, εύτυχεις θα εἶναι οί παράκιτες χώρες, κ.τ.λ. Ποιός εἶναι αὐτὸς ὁ ἀναλυτὴς ὁ ὁποῖος θα παραμείνει στὴν μελέτη τών αποθεμάτων λιγνίτου ὡς κυρίαρχης σημασίας «στρατηγικῶν αποθεμάτων», ὅταν οί διεθνεῖς οικονομικὲς δομὲς βασίζονται στὸ πετρέλαιο; Αὐτὴ ὅμως ἡ παρατήρησις ἀποδεικνύει ὅτι ἡ γεωπολιτικὴ ἀνάλυσις δὲν βλάπτεται λόγω «θεοποιήσεως» ἀπὸ κάποιον «ἀρχιερέα-ἀναλυτὴ», κάποιων δῆθεν «σταθερῶν». Οἱ ὁποιοσδήποτε «σταθερὲς» θάταν καλλίτερο νὰ ὀνομάζονται «συντελεστὲς» καὶ νὰ ἀντιλαμβάνομεθα ὅτι ὑπόκεινται στὴν ἀμυντικὴ, οἰκονομικὴ, πολιτικὴ καὶ πολιτισμικο-πληροφοριακὴ συγκυρία. Κοντολογίης, δὲν πρόκειται γιὰ διαχρονικὰ καὶ δι-ιστορικὰ «τοτέμ», ἀλλὰ γιὰ ὀντότητες μέσης καὶ μακρᾶς διαρκείας.

Ἀπόσπασμα Δεύτερο: «Σκοπὸς τῆς κριτικῆς γεωπολιτικῆς εἶναι ἡ “ἀποδόμησις τών τρόπων μέσῳ τών ὁποίων οἱ πολιτικὲς ἐλίτ, στὴν ἄσκησι τῆς ἐξουσίας τους, περιγράφουν καὶ ἀπεικονίζουν τόπους”... Ἡ κριτικὴ προσέγγισις λοιπὸν ἐπιδιώκει τὴν ἀπομυθοποίησι τών γεωγραφικῶν φαντασιώσεων πὸν προβάλλουν οἱ πάσης φύσεως ἐξουσίαι προκειμένου νὰ ἀποκαλύψει αὐτὸ πὸν ὁ Foucault ὀνομάζει “ἀρχαιολογία τῆς ἰσχύος”»⁴³. Εἰλικρινά, στὴν περίπτωσι αὐτὴν δὲ διαφωνοῦμε σὲ τίποτε μὲ τὴν λεγομένη «κριτικὴ σχολὴ» διότι, τεκμηριωμένα ἐπιστεῦαμε καὶ πιστεύομε ὅτι ἡ σύγχρονος συστημικὴ προσέγγισις τῆς γεωπολιτικῆς ἀναλύσεως ἐπιτελεῖ —μεταξὺ ἄλλων— καὶ αὐτὸ τὸ ἔργο.

3) «Ὁ ἔλεγχος τών ὠκεανῶν καὶ τοῦ ἐδάφους ἦταν στὸ ἐπίκεντρο τῆς Γεωπολιτικῆς. Ὅστούσον ἡ γεωπολιτικὴ ἐπιχειρηματολογία δὲν ἔχει χρησιμοποιηθεῖ μόνον γιὰ νὰ μεγιστοποιήσει τὴν κρατικὴν ἰσχὺν στὸ ἐξωτερικὸ ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ σταθεροποιήσει τὴν ἐσωτερικὴ κοινωνικὴ τάξη⁴⁴».

Ἀντίρρησις πρώτη: στὸ «ἐπίκεντρο τῆς γεωπολιτικῆς» δὲν ἦταν κανενὸς εἶδους ἔλεγχος οἰουδήποτε πράγματος. Αὐτὸ ἦταν —καὶ θὰ παραμείνει— στὸ «ἐπίκεντρο» τῆς γεωστρατηγικῆς! Ἡ γεωπολιτικὴ ἀναλύει τὸν ὑπὸ ἐξέτασιν γεωγραφικὸν ὄχι ἀντλῶντας συντελεστὰς ἀναλύσεως ἀπὸ τὰ τέσσερα προαναφερθέντα «πεδία» ἢ «πυλῶνες». Ἄλλη μιὰ φορὰ, λοιπὸν, πὸν παρατηρεῖται ἡ ἰδία παρανόησις.

Ἀντίρρησις δευτέρα: Δὲν προσπαθεῖ συνεπῶς νὰ «μεγιστοποιήσει» ἀπολύτως τίποτε οὔτε στὸ «ἐσωτερικὸ» οὔτε στὸ «ἐξωτερικὸ». Οἱ συγγραφεῖς ἐδῶ ἀναφέρονται ἐπ’ ἀκριβῶς στὸ μέγεθος τῆς Γεωπροπαγάνδας, τῆς προσηλωτικῆς χρήσεως τοῦ γεωγραφικοῦ καὶ γεωπολιτικοῦ λεξιλογίου, τῆς ιδεολογηματοποιημένης χρήσεώς του. Θὰ μπορούσε κάλλιστα νὰ χρησιμοποιηθεῖ θεολογικὸ, ἱστορικὸ, κοινωνιολογικὸ ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο λεξιλόγιον γιὰ νὰ κάμει γεωπροπαγάνδα. Δὲν ἀποτελεῖ κατὰ κανένα τρόπο θλιβερὸν προνόμιον τοῦ γεωγραφικοῦ-γεωπολιτικοῦ λεξιλογίου. Ἐνα πολὺ καλὸ παράδειγμα γεωπρο-

43. Ἀ. Χουλιάρας, *ἔνθ’ ἄν.*, σ.σ. 109-110.

44. Kearns, G., «Fin de Siècle geopolitics» ἐν P. J. Taylor (ed.), *Political Geography of the Twentieth Cent.*, London, Belhaven Press, 1993 καὶ G. Thuathail, *Critical Geopolitics*, *ἔνθ’ ἄν.*, ἐν Ἀ. Χουλιάρας, *ἔνθ’ ἄν.*, σελ. 119.

παγάνδας και αναλόγου χρήσεως τών λεξιλογίων τῆς ἱστορικῆς καὶ τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης εἶναι καὶ ἡ περίπτωση τοῦ λεγομένου «Μακεδονικοῦ ζητήματος» ὄντως, ὅπως πολὺ σωστὰ ἀναφέρει ὁ Α. Χουλιάρας, ἀκολουθώντας ἀναλογικῶς τὴν ἀποψη τοῦ Gearóid Ó Tuathail, «...ἡ Ἑλλάδα ἐδαφικοποιεῖ τὴν ἱστορία καὶ ἡ ΠΠΔΜ ἱστορικοποιεῖ τὸ ἔδαφος»⁴⁵. Ἄς σκεφθοῦμε ὅμως ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία καταχρηστική, ἀντιεπιστημονική καὶ κατακριτέα διαδικασία στὴν διαπίστωση ὅτι οἱ ἀνθρώπινες δράσεις καὶ ἐνέργειες, τὰ ἀνθρώπινα ἔργα καὶ λειτουργίες, οἱ ἀνθρώπινες σκέψεις καὶ ἀντιλήψεις, οἱ ἀνθρώπινες κοινωνίες ἐπὶ τέλους, ἐνετοπίσθησαν καὶ κατεγράφησαν στὸ «ἱστορικὸ ρευστὸν» ὅπως αὐτὸ «ἔρρεε στὴν γεωγραφικὴ του κοίτη»! Δὲν ἐνετοπίσθησαν οὔτε κατεγράφησαν *in vitro*, ἀλλὰ *in vivo*. Ἐὰν ὅμως ὁ ὅρος «ἐδαφικοποίησις τῆς ἱστορίας» σημαίνει «διαστροφή καὶ ἀλλοίωση τῶν ἱστορικῶν δεδομένων ποὺ ἔλαβαν χώραν σὲ συγκεκριμένο γεωγραφικὸ χῶρο» τότε δὲν μποροῦμε νὰ δεχθοῦμε τὸ ἀνωτέρω λογοπαίγνιον ὡς ἔγκυρον. Ἄν δὲν σημαίνει αὐτό, τότε ἀπλῶς «κομίζει γλαύκαν ἐς Ἀθήνας»! Μένει ὅμως νὰ τονίσουμε ὅτι γιὰ τὶς ὅποιες ἰδεολογηματικὲς χρήσεις τῆς ἱστορικῆς ἢ γεωγραφικῆς ὀρολογίας εἴτε τοῦ ἱστορικοφانوῦς εἴτε γεωγραφικοφانوῦς Λόγου δὲν εὐθύνονται οὔτε ἡ Ἱστορία οὔτε ἡ Γεωγραφία, ἀλλὰ οἱ... προσποιοῦμενοι τοὺς ἱστορικοὺς ἢ τοὺς γεωγράφους. Ἄς τὸ ἐθυμούμεθα!

45. Α. Χουλιάρας, *ἔνθ' ἀν.*, σελ. 131.